

Centre d'estudis **colombins**

De Insulis inuentis

Epistola Cristoferi Colom (cui etas nostra multū debet: de Insulis in mari Indico nup inuentis. Ad quas perquirendas octauo antea mense: auspicijs et ere Inuictissimi Fernandi Hispaniarum Regis missus fuerat) ad Admag-nificum dñm Raphaelez Sanxis: eiusdē serenissimi Regis Thesaurariū missa, quam nobis ac litterat⁹ vir Aliander d Cosco: ab Hispano ydcómate in latinū conuertit: tercio kl⁹ Adaj. Ad. cccc. xcij. Pontificatus Alexandri Sexti Anno Primo.

Q uoniam susceptae prouintie rem perfectam me psecutum fuisse: gratū tibi fore scio: has pstitui exarare: quete vnius cuiusq; rei in hoc nostro itinere geste inuenteq; admoneāt. Tricesimo tertio die postq; Gadibus discessi: in mare Indicū perueni: vbi plurimas Insulas innumeris habitatas hominib⁹ reperi: quax oīnūp felicissimo Rege nostro: pꝛecomio celebrato ⁊ vexillis extensis: cōtradicente nemine possessionē accepi. primeq; earum: diuī Saluatoris nomen imposui (cuius fret⁹ auxilio) tam ad hāc q; ad ceteras alias puenim⁹. Eam vero Indi

Carta de Colom sobre el Descobriment, endreçada al tresorer Sanxis: començament.

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmaes) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax: (93) 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins

ANY V / Núm. 15-17 / 1996 / Preu: 300 Pts. - 18 FF

15-17

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY V / Núm. 15-17

Director : Joaquim Arenas i Sampera

Secretaria de redacció:

Teresa Clota i Jaume Cañadas

Editor : Òmnium Cultural

Imprimeix : CDDLCC, Paral·lel, 186

08015 - Barcelona

Dipòsit Legal : B-16689/95

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

- La sobirania que s'encarnava en els Reis d'Aragó
per Caius Parellada

Articles

- Últimes dades sobre els Colom de Barcelona a la baixa edat mitjana; una recerca sistemàtica als arxius històrics barcelonins
per Joan Grimal
- Cristòfol Colom i la seva devoció a Santa Maria de la Cinta, de Tortosa
per Manuel Bestratén
- Nous documents inèdits sobre els Colom de Barcelona - Cardona
per Francesc Albardané

Bibliografia

- *Medinaceli y Colón. La otra alternativa del descubrimiento* d'Antonio Sánchez González
per Francesc Gualva

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agraïm que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Editorial

Una vegada més tenim a les mans el nostre Butlletí. Aquesta vegada amb un número triple ja que per raons pressupostàries no ha pogut ser puntual a la seva cita trimestral.

La vida del Centre ha continuat amb el seu ritme normal. Les Tertúlies mensuals s'han celebrat amb regularitat i els serveis a disposició del soci, igualment.

Hi ha dos fets a remarcar de manera especial en aquestes ratlles, per una part els dos Itineraris Colombins proppassats, un a la Segarra i l'altre a Tarragona que han despertat un interès gran entre els nostres associats. L'altre, el constitueix la tasca de recerca que ha dut a terme el nostre Centre. La investigació feta pel professor Grimal en els arxius barcelonins al llarg de quatre mesos ha permès trobar nous documents sobre la família dels Colom de Barcelona que permeten arrodonir l'arbre geneològic d'aquesta nissaga i establir-ne relacions més que interessants.

Igualment, i no pas en una línia històrica com és el cas anterior, sinó des de l'aspecte lingüístic, la Sra. Imma Fradera, ha treballat els textos autògrafs del descobridor incorporant-los en un programa informàtic de lexicometria de la Universitat de Montreal. La qual cosa permet disposar d'un corpus textual que a partir d'ara pot ser examinat en cada una de les qüestions estructurals que puguin palesar aspectes de catalanitat en el llenguatge escrit per Cristòfor Colom. I això amb un instrument seleccionador. El material aportat per la Sra. Imma Fradera s'ha seleccionat per a set possibles hipòtesis. Ara, caldrà, en una segona fase, l'estudi d'aquests materials ordenats i, quan escaigui, presentar noves hipòtesis per a la recerca.

No voldríem caure en el cofoisme, però, ens sembla just i oportú afirmar que és la primera vegada que hom pot disposar dels textos autògrafs colombins en situació d'ésser qüestionats i analitzats per mitjà d'un programa de lexicometria que facilita la tasca d'investigació en gran manera i que tan gentilmente ens féu possible el Dr. de Yzaguirre de la Universitat de Barcelona, actualment professor de la Universitat Pompeu Fabra.

Esperem poder superar les dificultats d'ordre crematístic per a publicar el Butlletí amb tota puntualitat.

Joaquim Arenas i Sampera
President

Vida del Centre

XXX Tertúlia Colombina

Manuel Bestratén

Cristòfor Colom i la seva devoció a Santa de la Cinta, de Tortosa

Fou ponent de la primera tertúlia del present curs el Sr. Manuel Bestratén, que argumentà amb força i convicció la naturalesa tortosina de Cristòfol Colom. La seva conferència, molt documentada, va esdevenir l'exponent de la història d'una línia que va merèixer el respecte del públic en el marc de la catalanitat de Colom.

XXXI Tertúlia Colombina

Joan Grimal

El llibre de comptes de Jacme Colom. Una recerca sistemàtica als arxius barcelonins

El professor Joan Grimal, de la Universitat de Barcelona, fou el ponent de la tertúlia del mes de desembre. La dissertació del Sr. Grimal es va basar en l'exposició de la línia de recerca que ha iniciat, en col·laboració amb el nostre Centre, amb la tutoria del professor Albardané, membre de la Junta, delegat per a aquesta comesa.

La tertúlia de desembre va tenir quelcom d'extraordinari pel fet de presentar una documentació inèdita.

Totes dues conferències, tant la de novembre com la de desembre es poden llegir en aquest número del Butlletí.

XXXII Tertúlia Colombina

Jordi Bilbeny

Els primers mariners al Nou Món

El mes de gener, el professor Jordi Bilbeny, soci del Centre i reconegut estudiós, ens presentà un estudi aprofundit i exhaustiu sobre aquest tema. L'enfocament d'aquest jove historiador interessà vivament els assistents. La fermesa dels seus plantejaments i les dades aportades foren tan convincents com innovadores.

XXXIII Tertúlia Colombina

Joaquim Arenas

Cristòfor Colom, la recerca d'una veritat amagada

La tertúlia del mes de febrer se celebrà, excepcionalment, en el restaurant Master de Barcelona, enlloc de la seu habitual del Palau Dalmaes. La causa fou que el president del Centre havia estat convidat a fer una conferència a la Penya Santa Maria. La nombrosa concurrència agraí la presència del conferenciant el qual es veié acompanyat, al lloc de la vetllada, per l'assistència de nombrosos socis del Centre.

XXXIV Tertúlia Colombina

David Romano

Els jueus catalans al s. XV

El Dr. David Romano, professor d'història de la Universitat de Barcelona, va ser el ponent del mes de març. Palesà en tot moment de la seva dissertació un coneixement profund i llargament treballat del tema. Un professional de la història exquisit que va demostrar que les hipòtesis no esdevenen mai tesis si els documents no avalen tots i cada un dels vessants d'una hipòtesi. La dissertació fou l'exposició d'un tema prou interessant, fou també, però, una lliçó sobre el camí de la recerca i d'allò que des de la modernitat s'entén per historiador.

XXXV Tertúlia Colombina

Joaquim Arenas

La descoberta del Nou Món, antecedents clàssics

Una certa sorpresa entre els socis la causà el fet que la Tertúlia corresponent al mes d'abril, per bé que se celebrés el dia dos de maig a causa de la preparació i de la celebració de la Festa de Sant Jordi pel mes d'abril, anés a càrrec del professor Joaquim Arenas, president del Centre.

Arenas informà al públic assistent que havia assumit la responsabilitat a causa de la impossibilitat de fer la conferència el ponent previst.

El tema fou desenvolupat en tres blocs. Situació política i cultural dels s. XIV i XV. Els punts referencials toponomàstics citats a l'antigor pels clàssics que reconeixen l'existència d'un món més enllà del Plus Ultra. El darrer bloc el dedicà

als protagonistes de les "predescobertes" citats pels historiadors i literats grecs i latins, fent una referència especial als pobles hebreu i fenici. La dissertació fou seguida pels assistents amb expectació, Arenas cità fins a trenta-quatre autors de l'antiguitat -clàssics- que havien tractat el tema d'un món emplaçat "en el gran oceà que rodeja la terra" en paraules d'Homer, a La Iliada. La tertúlia d'abril se celebrà a la sala Sant Jordi, del Palau Dalmau.

IV Itinerari Colombí

El mes de novembre passat se celebrà el IV Itinerari Colombí a la Segarra. El conjunt de Montfalcó Murallat, Les Olugues i els llocs històrics més rellevants foren l'objecte de la visita. La consòcia Teresa Baqué, coneixedora de la comarca, fou l'amfitriona documentada que feu de la jornada un profitós dia d'estudi. La visita a Tarroja, amb l'acollida del rector i de la presidenta de l'Associació Terra Rubra, fou el punt àlgid de l'expedició. Es dinà a Cervera. L'expedició fou de trenta-dues persones.

V Itinerari Colombí

Es féu a Tarragona i va tenir per eix central la figura de l'Arquebisbe Urrea. L'expedició, composta per nombrosos colombins, visità la ciutat antiga i a la tarda la Catedral on, al mig de la nau gòtica, penja el penó de l'Arquebisbe Urrea. Fou una visita prolongada i profitosa. Cal agrair als nostres consòcis, Srs. Vallhonrat i Solé Fa, que es desvisqueren perquè la visita tingués una organització adient i un contingut històric altament interessant. Val a dir que ho aconseguiren. La premsa tarragonina es féu ressò de l'itinerari i de la presència del Centre. A la tarda els expedicionaris foren acollits al Casino de la ciutat on celebraren una improvisada "tertúlia" en la qual els colombins foren objecte de les atencions del president i altres membres de la Junta del Casino.

Llibres de tema Colombí en la Diada de Sant Jordi.

En la parada de l'Editorial Dalmau, tan vinculada al nostre consòci Pere Català, i en una parada d'Òmnium Cultural, en la qual a més de llibres en català de l'Alguer hi havia una bona mostra de llibres sobre el tema de Colom i Catalunya, feren possible la presència del nostre Centre en una diada de manifestació cultural tan assenyalada.

Tribuna

La sobirania que s'encarnava en els Reis d'Aragó

Caius Parellada

« El primer punt a aclarir és el següent: Quan la susdita historiografia parla de «Reino de Aragón», «Aragón» o dels «aragoneses», es refereix, gairabé sempre, a Catalunya, a la nació catalana i als catalans. És clar que existien els éssers designats per aquells conceptes i que a voltes aquests s'usaven correctament, però també és cert que molt més comunament s'empraven designant una realitat aliena, que hom s'apropiava. Com és que s'ha produït aquesta substitució, una vera suplantació del poble més nombrós, més ardit, més ric i que comptava amb un poder polític i militar propi i important, per un altre poble menys nombrós, més pobre i menys aventurer, i amb el seu poder polític cedit al cabdill de l'altre poble, és cosa que mereixeria una llarga dissertació que no escau ací de fer. Hi ha, tanmateix, dues causes fonamentals del dit fenomen, que convé de portar a col·lació: en primer lloc, el títol de rei d'Aragó, posat al començament de la titulació dels nostres reis, simplement perquè tal com deia Pere "el Ceremoniós", "és el títol e nom principal nostre". Això va donar lloc a aplicar erròniament, per part de gent estranya i poc sabent o de gent interessada en determinades polítiques, el nom d'Aragó al conjunt d'Estats que constituïen la monarquia catalana i al mateix poder polític que d'aquell aplec d'estats rebia la potència.

... Per tant, la sobirania que s'encarnava en els "Reis d'Aragó" era la sobirania catalana. Tots els altres estats que van formar part de la unió federativa governada pels nostres reis, els quals els varen adquirir per donació com en el cas d'Aragó, o per conquesta com tots els altres, per bé que donant-los en acordança amb el nostre tarannà una llibertat completa -signantment a les noves Catalunyaes de Mallorca i València-, foren Estats damunt els quals es va estendre la sobirania catalana.

... Un darrer i quart punt s'ha de remarcar, amb relació a aquest afer, i és el de la mala anomenada dels catalans, no sols a Castella, sinó també a tot Europa com a conseqüència de la revolta contra el rei Joan II, "el Sense Fe", la qual fou un fet inoït i detonant en la societat d'aquell temps. Es tracta d'una circumstància que no es pot deixar de banda quan s'estudia la personalitat de Colom i tots els fets envoltants la

gran gesta. La difamació contra els catalans va ésser molt forta (...) L'esborrament de la personalitat de Colom només s'explica si hom pren en consideració la realitat històrica d'una Catalunya vençuda i esgotada»

Colom venç Colombo. Caius Parellada.
Barcelona, 1987, pp. 17-27.

Articles

Últimes dades sobre els Colom de Barcelona a la baixa edat mitjana; una recerca sistemàtica als arxius històrics barcelonins.

Joan Grimal

El que presentem aquest vespre sota aquest títol, potser una mica ampul·lós, no és altra cosa que la breu recerca que vaig realitzar per a aquest centre com a paleògraf que va començar a mitjants desembre de l'any passat i va acabar a finals del mes d'abril d'aquest any.

Abans de començar m'agradaria palesar el meu reconeixement, primer al centre i al seu president, Joaquim Arenas, per la confiança que van dipositar en fer-me aquest encàrrec, després als doctors Laureà Pagarolas i Monserrat Gomez, responsables de l'Arxiu Històric de Protocols, als Doctors Fàbrega i Grau i Baucells i Reig que ho són de l'Arxiu Capítular i al personal de l'Arxiu Històric de la Ciutat, no només per la tasca científica i de divulgació de llurs fons documentals sinó també per les bones atencions, orientacions i facilitats que atorguen sempre als investigadors.

D'entre aquests últims no puc oblidar la persona de Francesc Albardané, qui m'ha aprofitat a la temàtica Colombina relacionada amb el Principat i els territoris de la Corona d'Aragó.

Una temàtica de la qual era un neòfit absolut i encara em confesso un gran desconexedor. Senzillament les meves recerques anteriors s'havien centrat en camps força diferents, com el de la Història Social i l'alimentació, que han quallat en un treball sobre el món dels pescadors, la ictiofàgia i el funcionament de la peixateria als segles XIV i XV a Barcelona i en un

projecte encara en curs sobre la història de la vida quotidiana i cultura materials, a través d'unes fonts notariales específiques.

A banda de les converses amb Francesc Albardané, el que ha permès de fer-me una composició de lloc i d'adonar-me, no sols de la vostra trajectòria, sinó també del grapat d'incògnites, hipòtesis i teories sobre el navegant, ha estat la lectura del Butlletí que el centre, a banda d'altres esforços editorials, publica periòdicament.

El professor Merrill, a la comunicació que féu a la Universitat de Louisiana al col·loqui *Redescobrint Amèrica* el febrer de l'any 91, publicada aci sota el títol *Quatre Teories sobre l'origen nacional de Colom* i que em permeto de glossar¹, presenta amb una actitud encertada primer els motius que mouen el món acadèmic a rebutjar les teories no genovistes sobre els orígens del descobridor – vostès coneixen ja els punts febles de la tesi Genovesa, per tant no els reiteraré – i després es centra, deixant de banda les presentades per altres nacions, en les hipòtesis que s'han formulat al territori peninsular, i no és debades que entre la tesi extremenya, la gallega, la castellana i la catalana s'inclini i posi les seves expectatives en la darrera. No només per la solidesa dels arguments, sinó també per la constància, objectivitat i pluralitat dels treballs que fa aquesta institució que ha recorregut un llarg camí desde les formulacions d'Ulloa a finals dels anys vint².

Malgrat tot, si permeteu que m'allargui en aquesta digressió amb la qual pretenc contextualitzar el meu treball, hi ha quelcom que sorprèn l'investigador quan pren contacte amb el que podríem anomenar la tesi no pas del Colom Català, sinó més aviat el Colom de la Corona d'Aragó i ho dic amb tota intenció perquè, a banda d'uns punts en què hom sembla estar d'acord en el moment de parlar de l'origen, trobem diverses hipòtesis que enumero no pas en ordre cronològic de formulació que el vinculen amb les Illes Balears (Mallorca) com les Pitiüses

¹ MERRILL, Charles J: *Quatre teories sobre l'origen nacional de Colom*; a "Butlletí del Centre d'Estudis Colombins". núm.4; Barcelona, 1991; pp 7-11.

² Per fer-se una idea de la significació, biografia, tesis, seguidors i detractors i bibliografia de la figura de Luis Ulloa Cf: "Butlletí del Centre d'Estudis Colombins" núm. 7-8; Barcelona, 1992; pp 11-27. Tb entrevista a Josep Porter, polígraf i bibliòfil amb la biblioteca particular més important de Catalunya sobre el tema colombí a "Butlletí del Centre d'Estudis Colombins" núm.10; Barcelona, 1993; pp. 22-24.

(Eivissa). Després, dins el Principat amb Barcelona, Torroja del Priorat, Torroja de Segarra. Per aquests últims que investiguen sobre Terrarubra i Colom puc dir-los que vora l'antiga Baronia d'Estivella i de la ciutat de València es conserven els topònims Catarroja i Ribarroja, i que al rodar d'aquesta baronia trobem encara avui el carrer de Guillem Colom.

Amb tot el respecte vers aquestes formulacions, crec que la solució la trobaríem estudiant en profunditat els diversos llinatges coneguts de la família Colom, ja que només en el cas del llinatge barceloní hem pogut establir vincles força clars amb Cardona i les terres gironines. No seria estrany, i aquí estic d'acord amb el que m'ha apuntat algun cop en Francesc Albardané, de les branques allunyades que donen peu a la predita diversitat de tesis que en un primer cop d'ull semblen contradictòries i motiven el rebuig acadèmic, tinguessin un tronc comú. També comparteixo la seva consciència que serà difícil que les hipòtesis catalanes puguin arribar a ser tesis comprovades. Si més no, poden ésser bastides a partir de tres fronts oberts.

Primer un estudi crític de fonts publicades, tal com s'està fent, des del punt de vista de la seva manipulació tendenciosa, l'hermenèutica i la censura.

El segon una via oberta pel benaurat Josep M. Castellnou i Caius Parellada sobre la llengua del navegant a través dels seus escrits que, malgrat tots els processos esmentats, fan difícil l'eliminació de totes les traces de catalanismes. Una via que ha motivat força filòlegs en les seves investigacions i que ha tingut com expressió el Primer Col.loqui Internacional d'Estudis Colombins a Barcelona i els contactes amb diversos lexicometristes.

El tercer front seria continuar amb la tasca de cerca sobre els Colom a les nostres terres i les seves interrelacions.

És en aquest darrer marc on es situava la meua comesa de confeccionar una base de dades de documents notariais, conservats a alguns dels principals Arxius de Barcelona, que abraressin l'últim terç del segle XIV i la primera meitat del segle XV.

Tot i així crec que l'ideal no seria pas de gaudir de volums amb aquestes referències documentals de localització, registres, i transcripcions de documents sobre paper que segueixen la normativa de la Comissió Internacional de Diplomàtica i el bon mestratge que feren els Drs. Bages i Hernando, que el centre emprarà per donar un aparell crític o

referendari als seus treballs, sinó que, i ja sé que potser els semblarà una utopia, s'introduïssin en un ordinador totes les referències i documents que durant tots aquests anys d'investigacions vostès han dut a terme. Fóra així quan es formaria un autèntic corpus que els permetria veure les interrelacions que abans mencionava i es produiria l'avenç que tots volem.

Les noves aportacions i precisions més significatives que aportarem aquest vespre fan referència a dues generacions consecutives dels Colom de Barcelona, la de Jaume Colom i Marimon i el seu fill Francesc Colom i Bertran. Tanmateix, m'agradaria fer una breu síntesi del conjunt del treball.

Els arxius visitats han estat l'Històric de Protocols, el Capitular, l'Històric de la Ciutat i el Diocesà.

Primer se'm va demanar que recollís tots els documents on es fes esment dels Colom, Sapllana, Casals, Bertran, Vallsecà, Gualbes, Corbera, Casanova, Dusay i Marimon, tots ells llinatges relacionats amb els Colom de Barcelona. També els documents on apareguessin els Paner, Coscó, Ferrer, Ram, Satanti, Ballester i Cavalleria.

Vostès ja tenien el treball inèdit d'Enric Mitjana de las Doblas, fet aproximadament entre 1927 i 1950, *Colom Català*³, on a la seva primera i segona part es feia una tasca genealògica i d'erudició important. L'inconvenient pel que pertoca al segle XV era la carència de qualsevol referència crítica o autoritat. Els seus mètodes, no entrem a considerar les hipòtesis sobre els viatges, tenien aquest defecte, però el seu mode positivista de concebre la Història ens és beneficiós perquè amb les dades que dona, tot i que a vegades basant-nos en documents trobats incorre en algun error, apunta unes línies mestres a seguir i no hem d'oblidar que el seu treball estava en procés de redacció i aquestes referències crítiques, que tanta feina estalviarien pels Colom de Barcelona a la Baixa Edat Mitjana, absents al mecanoscrit, potser es troben entre les seves notes i fitxes d'investigació.

³ MITJANA DE LAS DOBLAS, Enric: *Colom Català*; mecanoscrit inèdit escrit aproximadament entre 1927-1950; 210 p. (El Centre d'Estudis Colombins en disposa d'una còpia per gentilesa del seu propietari actual, Reinald Benet de Capara i Seguet). Cf. "Butlletí del Centre d'Estudis Colombins" núm. 3 pp. 5-6 on es van publicar part de les seves conclusions sobre l'heràldica colombina, el responsable de la refosa de dades fou Eduard Tell.

Jo no disposava d'una vintena d'anys per fer el meu treball, així que, d'entre el gran fons notarial que hi ha a tres dels Arxius que abans he esmentat, ens vam haver de limitar a fer una selecció.

A l'Arxiu Històric de Protocols vam buidar només 8 notaris, 22 protocols i les dues sèries de pergamins corresponents a l'últim terç del segle XIV i la primera meitat del segle XV en un tipus de fitxa on es recullen les referències del protocol, la data, lloc d'emissió i tenor del document, la foliació, un regest i un llistat dels actors que apareixien al mateix, consignant el seu nom, la procedència, ocupació i el seu paper ja fos d'atorgant, fiador, testimoni, etc. Hi vam trobar 118 documents. També vam fer un llistat amb les referències completes i localització exacta de 38 testaments entre 1339-1460 per facilitar el buidatge dels mateixos si algun dels investigadors del centre amb coneixements de paleografia hi estava interessat.

A l'Arxiu Capitular, en un primer moment i fent la mateixa feina, seguint instruccions del centre vam prescindir de la rica sèrie notarial que s'hi conserva i ens vam concentrar en la sèrie de Pergamins *Diversorum*, atès que ja hi ha un índex fet. Vam buidar la sèrie *Diversorum* A,B,C. Ací, a banda d'un regest complet i contrastat, les dades precises per la localització, i el mateix tipus de fitxa, hi vam afegir comentaris sobre l'estat de conservació i les mides. Vam trobar 37 pergamins relacionats amb la nostra temàtica.

A l'Arxiu Històric de la Ciutat vam buidar de la seva secció Notarial 35 plec de capítols Matrimonials (1400-1469) i 169 plec de testaments entre (1400-1459) - La troballa feta aquí, l'analzarem tot seguit.

A l'Arxiu Diocesà vam treballar sobre el procés canònic 1765 que correspon al 22 de febrer de 1493 entre el clergue Joan Benet Miquel Serra i el seu cosí, el Clergue Joan Benet Colom que vivia amb el duc de Cardona i era referent a la disputa d'un benefici.

Més tard, en concentrar-nos en la figura de Francesc Colom i Bertran vam buidar el volum 40 de la sèrie *Gratiarum* (1462-1468), el volum 69 de la sèrie *Colacions* (1433-66) i el volum 56 de la sèrie *Comunium* (1453-67).

Vam tornar a la Catedral per examinar les *Actes Capitulars* entre els anys 1455-1495 i transcriure íntegrament el *llibre de Comptes de Jaume*

Colom i Marimón entre 1400-1404 i algunes postil·les que daten fins al 1407⁴.

Començaré per Francesc Colom i Bertran, atesa la paternitat que li és atribuïda⁵, i després ens remuntarem cronològicament vers les troballes fetes en relació al seu pare.

Mitjana de las Doblas [p60-61/mecanosc.] diu "*son difíciles de encontrar documentos que tratan de dicho Francisco Colom a pesar de que por razón de sus cargos debía intervenir en muchos asuntos*"

Malgrat tot, l'Albardané n'ha pogut refer força traces, ha trobat la seva tonsura el 1417 i calcular el seu naixement aproximadament 1407, el seu nomenament (1451-1464) com Ardiaca de la Selva, la seva estada a la Cúria de Calixte III, a Roma entre els anys 1455-56, la seva representació al Capiol Tortosí contra Joan II el 1462, el seu càrrec com a president de la Generalitat entre els anys 1464-67.

L'únic que ens mancava per confrontar i establir era quan ocupava el càrrec de Vicari General a la Diòcesi de Barcelona, seu vacant, esdevenint-ne bisbe interí (El mecanoscrit de De las Doblas ens donava la data de 1454 i diu "*que los libros de registros referentes a su epoca han desaparecido.*")

Nosaltres hem trobat el seu nomenament al volum 40 del registre *Gratiarum* 1462-68 al foli 65 recte i no pas al 1454, sinó al 1463, més concretament, el 10 de novembre

⁴ Al volum I de la Base de Dades que vam confeccionar, s'hi apleguen 153 documents. 116 de l'Arxiu Històric de Protocols i 37 documents de l'Arxiu Capitular. Al volum II de la Base de Dades hi ha la transcripció del testament de Jaume Colom, s. XV (AHCB), la transcripció del testament del canonge Colom S XIII (ACB), una miscel·lània de referències d'accés a documents (ACB/AHCB) que poden interessar els investigadors, capítols matrimonials i testaments s. XV (AHCB) i totes les referències entorn a Francesc Colom (ADB/ACB). El volum III és la transcripció íntegra de l'esmentat Llibre de Comptes de Jaume Colom [83 folis] 56 p. (ACB).

⁵ Cf. ALBARDANÉ I LLORENS, Francesc: *Era el Clergue gironi Joan Colom el descobridor?* "Butlletí del Centre d'Estudis Colombins" núm. 2; Barcelona, 1991. p. 4-6.

1463 11 10, Barcelona

[Sede Vacante/*alineat amb el marge esquerra*]. Die iovis, decima mensis Novembris Anno a Nativitate Domini M^o CCCC^a LX° III°. In secunda hora ante meridiem obiit reverendus dominus Johannes Soler, Dei Gracia Episcopus Barchinone, anima cuius requiescat in pace, et eadem die fuerunt creati vicarii generales, sede vacante, honorabiles Bartolomeus Règàs, sagrista; Ffranciscus Colom, archidiaconus Vallensis; Bernardus Mathei, praepositus, et Iohanes Fexes, ebdomadarius; canonici Sedis Barchinone.

ADB. Registre *Gratiarum* vol 40 1462-1468; f65r.⁶

Ja que hi havia aquesta menció de l'any 1454, vam buidar el registre *Comunium* 1453-67 i confeccionàrem un llistat de vicaris anteriors i contemporanis a Francesc Colom⁷

Hom pot veure que el patriciat, i el que Vicens Vives anomenava oligarquies pactistes durant la Guerra Civil Catalana (1462-1472) contra Joan II, no sols tendia a acaparar els càrrecs públics sinó també els eclesiàstics.

Quant als documents on apareix Francesc Colom actuant en el seu càrrec de vicari general, només cal veure el registre de *Colacions* entre 1463-66 apareix 47 vegades que tenen detallades en aquest segon volum de la Base de Dades en assumptes diversos que no cito per no avorrir-los més.

En el seu paper de Canonge de la Seu de Barcelona també vam recollir les seves assistències junt als Gualba, Sapllana, Dusay i els altres llinatges mencionats a les reunions del capítol consignades a les Actes del mateix.

La primera menció la trobem al foli 6 amb data de 1446 març 1, en una entrada referent a les obres del cor. També al 1458 d'un mode reiterat fins al 1467 on presideix el capítol, signant de pròpia mà. Al 1465, ja actuant com a vicari trobem al foli 19r un document amb la seva lletra

autògrafa i signatura⁸ (podríem comparar aquestes mostres de la seva lletra i les del seu pare i relacionar-les amb la temàtica de la pedagogia medieval, però això seria motiu d'una altra ponència.)

La seva persona encara s'ha de continuar investigant per aquella paternitat que mencionava, un fruit del nicolaisme sense proves directes que de moment cal agafar amb pinces i encara més si el volem relacionar amb la figura de Cristòfor.

Acabem en un terreny no tant relliscós amb les troballes referents al pare de l'il·lustre clergue, que era anomenat Franci en cercles familiars. Jaume Colom i Marimón, situable circa 1376-1438-39.

Comencem pel seu testament localitzat a la Capsa III-1, Testaments de la secció Notarial de l'Arxiu Històric de la Ciutat. Dins la camisa Fragments de testaments del segle XV (els plecs eren per numerar, avui Plec 37).

Aquest restava inèdit, ara gaudeixen d'una transcripció, per la seva localització i el seu mal estat.

Un bon consell: no oblidin mai a banda de contrastar Manuals Notarials amb Llibres (als primers es feia una relació etceterada dels documents que havien de redactar-se en els segons i en pública forma) de mirar el que coneixem com bosses (on s'apleguen anotacions i minutes diverses) i sobretot aquelles sèries miscelànies que es troben a tots els arxius com ara Varies, Fragments de..., Extravagants, on conserven documents que pel seu mal estat no s'han pogut classificar, inventariar i catalogar d'un mode més precís o que pel seu tenor no corresponen amb el corpus de la resta de documentació de l'Arxiu i van a parar en aquests calaixos de sastre que sovint es passen per alt i que de tant en tant, ens donen alguna sorpresa com és el cas.

El testament consta de 4 folis, però es tracta d'un document incomplet, carent de protocol i escatocol, per tant no en conservem la data, que l'hem hagut d'atribuir seguint el Mecanoscrit de

⁶ Per a dades complementàries Cf. GRIMAL i BONANY, Joan: *Base de dades del Centre d'Estudis Colombins*, vol II, obra inèdita en dipòsit Bteca del Centre; p.13 i ss.

⁷ Cf. GRIMAL i BONANY, Joan: *op cit* nota 6, p.15 i següents.

⁸ Cf. GRIMAL i BONANY, Joan: *Op Cit* nota 6, pp 18 i ss per veure els detalls de les compareixences de Francesc Colom consignades a les *Actes Capitulars*.

Mitjana en 1433 agost 28⁹, i suposem que és atorgat a Barcelona. Tampoc no conservem el nom del notari, si el sabéssim, podríem tractar de trobar una còpia en millor estat, ni els testimonis.

Els marmessors, els podem deduir de les disposicions testamentàries i llegats que sí ens han arribat íntegres malgrat que els marges del foli i la meitat superior dels mateixos es troben tacats d'humitat amb la tinta esvaïda i el marge superior dret escapçat.

A banda de les deixes pietoses i les disposicions sumptuàries de caràcter funerari a la Capella de Sant Ramon del Monestir dels Predicadors, de la qual tenia el patronat car diu:

*"Vol ésser fet l pali de drap d'or vermell imperial ab son frontal e ab sa fresadura, ab son senyal en lo mig del pali e del frontal. (...) Item ésser fet l cobertor de semblant drap d'or vermell imperial per coberta de la tomba de Sent Ramón, e vol ésser brodats en lo mig lo nom de l'hesus e per los costats los seus senyals tants com ne ha en un altre cobertor que hi havié ja fet fer. E vol que les dites coses, vol sien en servei de la capella del dit Sent Ramón en les festes solemnes, e sie tot acabat a coneixença de sos mermessors."*¹⁰

Troblem uns llegats que ens donen idea no sols d'un vincle amb la ciutat de Cardona, que ja coneixíem en examinar el llibre de Comptes pels viatges, les estades, les relacions del Casal de Cardona amb Jaume, les penyores que hi fa als jueus locals per manca de diners comptants, sinó un vincle de parentiu directe que les explica.

Al foli 1v del testament diu: *"Item per nines pobres a maridar de la vila de Cardona 50 lliures distribuïdores per Madona Cília, filla de Madona Francesca i Muller de Berenguer Llobet"*. La mare de Madona Cília casada amb Berenguer Llobet, mercader de Cardona, era Francesca Colom, germana de Guillem Colom, el pare de Jaume, i per tant Cília era cosina germana d'aquest. A d'altres fragments del testament veiem nous lligams amb els Llobet de Cardona, hi apareix un altre Berenguer Llobet, fill d'en Joan Llobet nebot de Jaume Colom, a qui deixa 10 lliures i el mateix Berenguer, nét nebot, 100 sous.

⁹ cf. MITJANA DE LAS DOBLAS, Enric: *op cit* nota 3 p. 31.

¹⁰ Cf. GRIMAL i BONANY, Joan: *op cit* nota 6; p1.

A la predita Cília també li llega una renda anual de cent sous cobradors abans de Nadal.

Un altre contacte amb la vila de Cardona el trobem quan confirma a la seva muller el seu dot i espoli, a més de nomenar-la usufructuària dels seus béns a excepció (...) *lexeli totes les seues vestidures e totes les joies que hi ha fetes i donades a ses voluntats facedores (...) excepte una creu* on hi havia un fragment de la vera creu que llega a l'Església de Sant Miquel de Cardona, encarregant un reliquiari que descriu l'argenter Marc Canyes.

Fa deixes a tots els seus fills, tots ells coneguts per vostès. A Isabel Colom i al seu gendre Joan de Barbarà, que també actua com a marmessor, igual que l'altre gendre, Joan de Gualbes, espòs de la seva filla Elionor. El tercer i últim marmessor és Bernat Puig de l'Huc/Hug.

Llega al seu fill Joan l'usdefruit del seu Alberg Major i la plena possessió de la Torre de Sarrià (on Jaume havia viscut primer a lloguer amb la seva muller durant unes epidèmies a la ciutat de Barcelona/vegin el llibre de comptes).

En canvi en aquest testament (potser hi ha codicils posteriors, aquí em curo en salut) no hi ha cap menció directa al seu fill Guillem, que segons els registres de tonsura consultats per Francesc Albardané i les seves investigacions el porten a afirmar, a la pàgina 19 del Butlletí núm. 5-6, sota el títol *Els cinc germans Colom*, "que l'hereu era Guillem Colom, això ja ho havien deduït historiadors anteriors per fets claríssims" (no sé si aquí es refereix a Mitjana o a algú altre) continua "i que hem pogut aprofundir en l'anàlisi de múltiples protocols notariais que publicarem properament".

Aquest testament deixa com a hereus universals a parts iguals a Joan i Lluís, un cop acabat l'usdefruit de la seva muller Caterina Bertran.¹¹

Com poden veure tot queda per a en Joan i en Lluís i si aquests no poden garantir la successió, tot passaria als fills de Guillem però no pas al mateix Guillem, és més, si Guillem no té fills, el pare prefereix que el patrimoni quedi en mans de Joan o Lluís, encara que hagin estat eixorcs (podria ésser que el gruix del patrimoni li fos tramès a Guillem, no pas per Jaume el seu pare, sinó a través del testament del seu avi, també dit Guillem).

¹¹ Cf. GRIMAL i BONANY, Joan: *op cit* nota 6; p4 [final del foli 3v i tot el foli 4r al doc orig.]

Per acabar amb l'apartat dels fills, es confirma el que ja sabíem: que Guillem Colom, menor, el banquer, pare de Jaume, va estipular que el seu nét fos clergue i gaudiria de diverses propietats i rendes a Badalona. Jaume palesa al seu testament la importància que per ell té l'educació del seu fill Francesc -Franci-, i que aquesta formació no es vegi estroncada en cas de la seva mort. Vol que li siguin donats "*per son estudi e per llibres*" 300 florins, garantint la soldada del mestre de Francesc, Pere Roig, a qui també llega cent sous.

A través del llibre de Comptes hem trobat l'existència de 3 fills més, els primers, per la cronologia del llibre, i que van morir en la infantesa.

La primera, dita Constançina, nada el 31 de març de 1401 a mitjanit de Dijous Sant [f74r] i moria un any després a Sarrià l'11 de juliol de 1402 i fou soterrada al monestir dels Predicadors [f78r] consigna les despeses, etc.

Entre els folis 77r i 78v trobem un albarà que fa referència a l'enterrament d'un albat, o criatura morta abans de tenir ús de raó, el 10 de gener de 1402.

El 1403, el 16 d'abril neix una filla que batejarien com Jacmeta que moriria el 15 de gener de 1407 (abans de fer els quatre anys) [foli 80r i nota 7 /p. 52].

Però no es pensin pas que aquest llibre de comptes només ens serveix en el camp genealògic (qui és qui, amb qui va, on va i perquè hi va). Aquesta és potser la part que els farà més servei (ara no puc glossar tot el llibre) sinó que es tracta d'una font magnífica com n'hi ha poques. Recentment la Dra. Ferrer Mallol presentava la vida privada del notari Nicolau de Mediona a través d'un llibre similar. S'estan estudiant llibres de *Deu i Deig*, d'apotecaris, i aquest d'avui és un bon exemple de com viu un patrici a la seva joventut, sota la tutoria del seu pare i l'hàbil administració d'un procurador, Francesc Loral, clergue beneficiat de la Seu, durant uns anys ho fou de la capella de les Onze Mil Verges; també el trobem signant i actuant com a marmessor a diversos inventaris de l'època (el seu nomenament com a procurador el tenen al document 112 del volum I de la base de dades).

És gràcies a ell i a la vinculació dels Colom amb la Seu, ja des del segle XIII que aquest llibre de comptes ens ha arribat. Val a dir que hi ha tres llibres més que fan relació de les rendes i censos de la família (generació prèvia a Guillem Colom,

menor) que ja foren estudiats i a partir dels quals es va poder delimitar el perímetre del call jueu barceloní.

Si els interessa els apunto que els inventaris i encants de la família Colom que poden completar aquest document, del qual presentem la transcripció, es troben a les Capses dels notaris Gabriel Canyelles i Julià Roure (els seus protocols es conserven a l'A.C.B.)

A través d'aquest llibre podem veure i treballar sobre el món de la servitud, dels escuders, els macips, les dides, la medicina popular i el món de l'alimentació, la indumentària, l'habitatge i el mobiliari, els viatges i el transport, però no només desde el punt de vista de l'enumeració, despesa (en quatre anys detallats i dos només consignats 3380 lliures 1 sou 2 drs) i descripció.

També es pot arribar a copsar el caràcter dels autèntics protagonistes de la història, els homes, no pas per qui són, què són, qui engendren i si encaixen a les nostres teories, sinó que anant més enllà ens podem atansar a un retrat de com es vivia, com es pensava, fins i tot fer-nos una idea de la religiositat, la moral i les ambivalències d'una època a través del consum.

Un tipus d'estudi que potser se surt de les seves línies mestres, però que, ara que en tenen la font transcrita, valdria la pena que es fes. Jo penso fer-ho, aprofitar-lo i posar-lo al costat d'altres fonts contemporànies en el marc d'un estudi més ampli.

En teoria n'hi ha d'haver una còpia a la biblioteca del Centre que la poden fullejar i des de la qual poden apropar-se, des d'una nova perspectiva, a Jaume Colom i Marimon i la seva família.

Em temo que això és tot.

A la data de publicació d'aquesta conferència, l'estat de la qüestió ha avançat, gràcies a un nou període d'investigacions en el qual hem trobat documents a l'Arxiu Capitular, els quals Ricard Carreras Valls (1932) donava per perduts i certament podem afirmar que el llinatge barceloní és una branca dels Colom de Cardona. Si més no, les dades d'aquestes investigacions encara en curs no les presentarem nosaltres sinó Francesc Albardané al seu article.

Revisió i notes a Mataró, novembre-desembre de 1995.

Cristòfol Colom i la seva devoció a Santa Maria de la Cinta, de Tortosa.

Manuel Bestratén

Davant d'un tema tan apassionant com és, per a un tortosí, parlar de COLOM i de Santa Maria de la Cinta, jo voldria iniciar la meua conferència amb les paraules com comença el "Llibre de la 1a. Navegació" de Cristòfol Colom:

"IN NOMINE DOMINI NOSTRI XPISTI"

i que trobem també idèntiques al començament del "Llibre de les Costums Generals Escrites de la Insigne Ciutat de Tortosa":

"IN NOMINE DOMINI NOSTRI XPISTI"

Un gran nombre d'estudiosos que han investigat a fons el problema de la nacionalitat de Cristòfol Colom, saben avui que el Gran Almirall no era genovès i sí que, probablement, era català i de ser així, amb moltes possibilitats, fill de Tortosa.

Això que per a molts els pareixerà atrevit, no és una idea inèdita. Ja l'historiador peruà Lluís Ulloa senyalava aquesta possibilitat en els seus llibres "Xpo.FERENS Colom" i "Cristòfol Colom fou català", tot dient: "Si Colom no nació en la zona compresa entre Tortosa en Cataluña y el Maestrazgo...debió pasar seguramente su niñez en ella..."(1). Tal hipòtesi li suggereix el gran nombre de paraules catalanes-castellanitzades que troba en els escrits de l'Almirall, això el porten a senyalar que el seu origen havia de ser "dentro de una zona catalana contaminada de castellanización lingüística"(2) per afirmar en un altre lloc: "Lo tengo ya dicho: Yó creo hallar en Colón no pocos indicios de cierta familiaridad con Tortosa"(3).

La possibilitat d'un Colom català la comparteixen cada dia més historiadors: com ara els traspassats Ferran Soldevila, Rovira i Virgili, Carreras Valls, Mitjana de las Doblas, Serra i Postius, Gonzalo de Reparaz, Valls i Taberner, etc. o actuals, molts integrats avui al "Centre d'Estudis Colombins" de Barcelona, com Pere Català-Roca (4) Caius Parellada (5) Nito Verdera (6) Josep M. Ortadó (7) Joaquim Arenas (8) Josep M. Castellnou (9) Costa Amic (10) etc.

Salvador de Madariaga en el seu llibre "Vida del Muy Magnífico Señor Don Cristóbal Colón" senyalava la possibilitat que el Descobridor fos jueu i originari de Tortosa, tant perquè l'anomena diverses vegades, com per perquè aquí, diu, era freqüent el cognom Colom i a més, en

aquella època, Tortosa era important centre d'activitat marina "de un tipo todavía poco definido, del que en días ulteriores habían de salir tres formas divergentes y hasta enemigas: Marinas reales, corsarios y piratas, y marina mercante"(11).

I aquí jo voldria fer un incís, per destacar la importància marítima de Tortosa, necessari per a justificar el lloc de naixença d'un mariner tan extraordinari com va ser Cristòfol Colom; importància que observem, lamentablement, com si se'ns volgués amagar.

No recordaré els testimonis arqueològics com la "Pedra de la Barca" amb les veles esteses, arrancada fa poc del Castell de la Zuda i que és una "navis-cladivata"(12) igual a la que s'ha trobat fa pocs anys a la ciutat fenícia de Sidón, que té una antiguitat de més de 2,000 anys i es troba avui al Museu del Louvre de París. Ni tampoc les monedes d'època Romana, reproduint la barca emblemàtica de poble mariner, amb l'inscripció "DERT M.H.I. ILERCAVONIA" (DERTOSA MUNICIPIUM HIBERA IULIA ILERCAVONI AUGUSTA)"(13) per la qual sens recorda la "Lex Iulia de Civitates" en que Roma va atorgar la ciutadania romana a Tortosa i als pobles que li varen ser fidels. Això, com sabem, es va produir sota l'imperi d'August, abans de l'any 14 de la nostra Era i moltes repúbliques varen adoptar el sobre nom de Iulia en honor de la filla del César.

Ni m'estendré amb la làpida àrab, inserida avui a una paret de la Catedral, que ens recorda la importància de les Drassanes de Tortosa "per a la construcció d'equipaments i barcos", diu que "va ordenar Abdullah Abdelrahman, l'any 3336 de la Ehira" (944-45 de la nostra Era).

Sebastián de Covarrubias, l'any 1611 (14) deia que "En las costas de Al-Andalus los ingenieros hispano-musulmanes levantaron en los puertos fluviales como Tortosa (Ebro) y Sevilla (Guadalquivir)...las Atarazanas en las que contruían y reparaban las naves de sus flotas, fundamento de una supremacía marítima incontestable".

Al "Llibre de les Costums de la Insigne Ciutat de Tortosa" atorgat per Ramon Berenguer IV com a conseqüència de la seva conquesta l'any 1148, es contenen les "COSUETUDINES ET USUS MARIS" que fa dir als historiadors, es tracta de "El primer Código de Derecho Naval más completo que se conoce en el mundo marítimo"(15).

A l'Edat Mitjana trobem que el territori de Tortosa tenia dos ports de mar: El Port Fangós, a

l'esquerra i el Port dels Alfacs, a la dreta de la desembocadura; a més de l'anomenat Grau de Tortosa, que recorria la riba dreta des de Tortosa-ciutat fins més enllà d'Amposta, prop del mar, i també el Port de Riba-Rech, a la Ciutat, a la part esquerra del riu. Per això trobem a Tortosa, Cònsols de Mar i també Cònsols de riu ó d'aigua dolça (16).

En el llibre "Puertos españoles en la Historia" (17) llegim que "Históricamente Tortosa se benefició de uno de los puertos fluviales más activos de la Península y de un puerto marítimo de excepcional importancia estratégica. Tortosa, como puerta de acceso al interior peninsular gracias a su control y dominio del río Ebro, es una constante en el devenir histórico. El puerto de Tortosa era, pues, paso ineludible para la transacción comercial, entre el Mediterráneo y el interior de la Península Ibérica" (18). I l'historiador local Jesús Massip ens recorda la Confederació que formen les ciutats de Barcelona, València, Mallorca i Tortosa, per a la "Defensa de la Mar", anterior al seu parer, a la "Defensio Maris Pontificia", i ens recorda també el segle XV en temps del Magnànim... "quan la sal de Tortosa es ven en exclusiva a diferents indrets de la Mediterrània" o quan el blat d'Aragó i de Lleida sortia necessàriament pel port i Llotja de Tortosa i aquí se li posava preu (19). O com diu Mario del Treppo: "El port de la llana, era Tortosa" "Un autèntic mercat de contractació de la llana Ibèrica, amb contrast de qualitats i preus".

Gual Camorena en el seu "Vocabulario del Comercio Medieval" (20) ens recorda que "Tortosa ejercía un derecho a controlar fiscalmente todo el tráfico, no sólo terrestre si no marítimo, entre los tres más importantes focos comerciales del Bajo Medioevo catalano-aragonés: Barcelona, Valencia i Mallorca. Un documento de Jaime I del 8-5-1250 estatuye que las mercaderías que al pasar ante Tortosa, por mar o tierra, no abonaran los derechos de peaje o lezda, lo harían después en Valencia, Tarragona ó Barcelona, donde existían funcionarios encargados de esta misión" (21)*.

I per tancar aquest apassionant tema de la passada importància marítima de Tortosa (22), que demana major extensió, sols dues notes:

- Que Bernat de Villamarí, l'Almirall Jefe de l'Armada del rei Joan II, en la Guerra Civil de Catalunya del s. XV (contemporani de Cristòfol Colom) era de TORTOSA (23).

- I que a la Biblioteca Nacional de Madrid hem trobat un manuscrit datat l'any 1307 (Nº17961) consagrat a assumptes astronòmics i per a la

navegació, en que les seves longituds i latituds estan calculades prenent com a base el Meridià 0 de Tortosa (24). Aquestes Taules se sap que varen influir en les conegudes com "Portugueses" i en les que va redactar l'any 1487 el jueu Abraham Zacuto (25), que són els "cartrons" que portava Cristòfol Colom en anar a la Descoberta (26) i que es conserven avui a l'Arxiu Ducal de la casa d'Alba.

I continuem:

L'historiador català Carreras Valls, en una conferència que va donar a l'Ateneu de Tortosa el dia 1 de desembre del 1929, recordava la conquesta de la ciutat per Ramon Berenguer IV amb l'ajuda dels Genovesos i entre altres coses, deia, que com a recompensa els va donar una illa existent a la part dreta del riu, que va repartir dues terceres parts per a l'església de Sant Llorenç de Gènova i l'altra part a la República d'aquesta nació, però que la Comunitat de Gènova va cedir, posteriorment, a la seva Església(28). El 19 d'abril de 1289 l'església de Sant Llorenç va vendre al Bisbe de Tortosa, Arnau de Jardí, aquesta Illa, que portava el nom de Gènova, era parròquia de Gènova i els naturals eren coneguts com a Genovesos (29).

Per aquest camí històric, deia Carreras-Valls: "Jo veig a Colom un home que ens parla de la bella horta Valenciana, de Tortosa i de les Riberes de l'Ebre que prega davant de la Mare de Déu de Montserrat i davant de la Cinta."I a l'indret de la seva nissaga veig Tortosa, cor de Catalunya, l'Ebre...".

Posteriorment, també l'historiador local Enric Bayerri, en el seu important llibre "Colón tal cual fué", defensa la tesi d'un Colom tortosí, basat en el coneixement que Colom tenia de la nostra terra i també en la teoria de l'Illa de Gènova: Si Colom era Genovès, però no de la Gènova italiana, llavors és que era de la Gènova tortosina; aportant proves de l'existència aquí del cognom Colom. Ens diu el citat historiador que "De tal isla (de Génova) se conserva uno de los primeros Censos de población de principios del s.XIV. Allí se nombran muchos vecinos Colom de apellido, con la cuantía de lo que pagaban de Contribución. Se añade a veces al tal apellido el calificativo étnico de jueu".

També Bayerri recull referències de que "En los siglos XVII y XVIII persistió en Catalunya la tradición de que Colón era catalán" (30) i Rovira i Virgili en la seva "Historia de Catalunya" (31) ens aporta el testimoni de Serra i Postius, autor d'una "Historia Eclesiàstica de Catalunya", en dotze volums, datada l'any 1712, en què en parlar de la mort de Colom, diu: "En este día del año 1506

pasó de este perecedero mundo al que es eterno...Cristobal Colón"; al marge del manuscrit hi ha aquesta pregunta: "Colón ó Colom?, como pronuncian los castellanos, la m con n, que su apellido era Colom y originario de Cataluña...". "Consigna també Serra i Postius que Colom nasqué al Genovesat" lo que li fa dir a Bayerri: "Resulta ser, pués, Serra i Postius un anillo de la tradición sobre el origen catalán de Colón" (32).

Tot i això, allò que vertaderament ens va cridar l'atenció foren les paraules i actes del propi Colom: Per exemple, quant al retorn del seu primer viatge ens diu (per mitjà del seu cronista fray Las Casas, que sabem que va utilitzar el seu Diari) que va tenir un fort temporal: "Vino una grande y súbita turbiada ó golpe de tempestad que le rompió todas las velas, por lo cual se vido el y todos los suyos en gran peligro de perderse..." i en aquesta tribulació va demanar auxili a Santa Maria de la Cinta (33). Això ens ho confirma també el fill de l'Almirall, Fernando: "A 3 de Marzo tuvieron tan gran tempestad que pasada la media noche, les desgarró las velas, de modo que teniendo la vida en gran peligro, hicieron votos de enviar un peregrino a la Virgen de la Cinta..."(34). Pensem que en un moment de tanta gravetat es quan afloren els pensaments més íntims i s'escapen de l'ànima les vivències i records més entranyables, essent sense dubte, la devoció de Colom a Santa Maria de la Cinta la que portaria inculcada al cor desde petit.

Que aquesta Santa Maria, de la devoció de Colom, ens digué el Cronista que és la que era a Huelva, no és creïble, ja que l'Almirall va ser en aquesta Ciutat pràcticament de pas i encara no abans de l'any 1484, quan tenia 48 anys i la Verge amb aquesta advocació es venerava llavors sols a un petit oratori situat als afores de Huelva, la devoció de la qual tenim antecedents que pervenia del Miracle de Tortosa. Així ens ho confirmen historiadors solvents com Amador de los Rios, President que fou de la Reial Acadèmia de la Història, en el seu llibre "Huelva"; ó Zeballos, en el seu "Dictamen sobre la Huelva ilustrada", de Mora; o Carreras Valls, en "Los catalanes Joan Cabot y Cristobal Colón", o el Canonge i Arxiver de la Catedral de Tortosa, Ramon Ocallhagan, en la seva "Història de Santa Maria de la Cinta", publicada en els seus "Anales de Tortosa"; i inclòs així es consigna en la "Novena en honor de Ntra. Sra. de la Cinta de Huelva", de Francisco Garcia, publicada por Antonio Plata, l'any 1922, etc. (34 bis).

Nosaltres, amb els antecedents que tenim, recolzem convençuts aquesta teoria, possible entre altres, per quant la localitat de Huelva pertany a la Diòcesis de Sevilla i recordem que aquesta ciutat fou conquerida pel Rei Fernando

III el Santo el 23-II-1248 ajudat pel seu futur consogre (35) Jaume I el Conqueridor, rei d'Aragó i **Marquès de Tortosa**, recolzats per tropes catalanes i aragoneses entre les que hi figuraven un important contingent de tortosins, principalment ballesters de peu i a cavall, i nobles. També participaren tropes catalanes en la conquesta de Córdoba, Úbeda i Jaén, ajudats sempre pels ordes Religiosos-Militars del Temple, de l'Hospital, de la Santíssima Trinitat i de Sant Jordi, tots amb centres molt importants a Tortosa (36)

En aquesta conquesta de Sevilla hi participà en primer lloc el fill del rei de Castella, més tard conegut com Alfons X el Savi, devot de Santa Maria de la Cinta, ja que es va casar amb la filla gran del nostre Rei i Marquès, Na Violant (37), els quals trobem que venien per Tortosa, especialment al mes de desembre coincidint amb les festivitats del Miracle del Descens de Santa Maria, i de Nadal. I recordem que fou precisament Alfons X, coronat rei a Sevilla, qui posteriorment i per via militar conquistà Huelva.

Pensem que la forta devoció del Rei Savi a Santa Maria de la Cinta és el que va contribuir que aquest Rei creés la "Orden Militar de Santa Maria" (37 bis) coneguda com "Orden de la Banda", per premiar fets marítims; una cinta de seda que portaven els cavallers creuada sobre el cor i l'espatlla, com si busqués en ella protecció divina. (Recordem que la Cinta Sagrada donada a Tortosa per la Mare de Déu, se'ns diu que és "de uns 12 pams de llarga per poc més d'un pam d'ample"(38).

Si se'ns permet, voldríem destacar la forta religiositat dels Reis Fernando III i Jaume I que a les localitats que conquerien, immediatament aixecaven una església en honor de Santa Maria, i a Sevilla concretament ho feren a sobre de la Mesquita major, que dedicaren a Santa Maria la Real, construint un altar a Santa Maria de l'Estrella (la titular de la Catedral de Tortosa). L'estrella que guiava sempre els passos del Rei En Jaume i que podem veure a les monedes del seu regnat.

Encara trobem avui a la Catedral de Sevilla, jaspí de la Cantera de la Cinta, a major glòria de Santa Maria tortosina.

Recordem que també a Santa Maria, sota l'advocació de l'Estrella, Cristòfol Colom li rendeix homenatge, donant el seu nom a un lloc estratègic: "Cabo de Santa María", per afegir després, al mateix lloc, "Cabo de la Estrella", no recordant, diu fray Las Casas, "que antes la habia nombrado de Santa Maria"(39). Més encara: Sabem que els mariners de Tortosa

ajudaren a la construcció de la nova Catedral gòtica, aixecada a honor de Santa Maria sota l'advocació de l'Estrella, en els segles XIV-XV. Ells foren els encarregats de pujar la "pedra clau" major del presbiteri (39.1) dedicada a la Coronació de la Mare de Déu i a l'acte de la benedicció cantaren tots la Salve marinera "Ave Maria Stel.la" (39.2), la mateixa Salva que feia cantar Cristòfol Colom, a tota la seva tripulació durant els dies que durà la travessia cap a la Descoberta (39.3): "Ave Maria Stel.la ", Salve Estrella de la Mar. La Regina dels mariners catalans.

Continuant amb la defensa de l'origen de la Cinta, voldríem recordar aquí que l'any 1403, trobant-se d'Administrador del Bisbat de Tortosa, Pedro de Luna, nebot del Pontífex Benet XIII, li va arribar el nomenament d'Arquebisbe de Sevilla, del qual va prendre possessió. I si tenim en compte la gran devoció a la Verge de la Cinta, d'ambdós personatges, el primer, com a Bisbe en funcions de Tortosa, i el Papa Luna, perquè sabem que va voler fins i tot ser canonge sagristà de la Catedral (40) (pensem que com a homenatge i honor al canonge-sagristà a qui segons la tradició se li va aparèixer la Mare de Déu) haurem de pensar que el nou arquebisbe podria haver influït perquè s'aixequés el petit oratori de Huelva, sumant-se aquí, una més, les possibilitats de l'origen d'aquesta advocació.

Que el tal oratori en els seus orígens fos un senzill "humilladero" de 3 metres de costats per 3 d'alt (41), semblant als que existien al Monestir de Montserrat (42) podria significar l'afinitat catalana de l'origen.

L'actual Santuari és de construcció posterior i per un Breu del Papa Lleó X, l'any 1525 es va autoritzar a dir-hi missa(43). A la Verge se la coneix, junt a l'advocació de la Cinta, com la del Miracle i és avui la Patrona preuadíssima de la ciutat de Huelva.

I aquí també voldríem recordar, per la importància històrica que va tenir en la vida del nostre Gran Descobridor, que el Papa Benet XIII des de Tortosa va expedir una Butlla datada el 6-XII-1412 per la qual s'autoritzava la fundació al Convent de la Ràbida de Palos, de l'Orde de frares Franciscans O.M.(44) que es va posar sota la mateixa advocació que havien tingut abans els Cavallers del Temple: Santa Maria del Miracle (45). "Estrella del Mar" se li deia a un devocionari de la seva antiga germanat (46).

És interessant assenyalar que **també a Tortosa, vora el mar, existia una Ràbita** (convent o retir fortificat musulmà) (47). Ha

sigut l'origen del poble mariner conegut avui com la Ràbita.

El Miracle de l'aparició a Tortosa de la Mare de Déu, sota l'advocació local de la Cinta, es va produir històricament el 18-XII-1177, tot just acabades les obres de la nova Catedral (ens diu la tradició) que fou beneïda pel Bisbe de Tortosa, Pons de Mulinells, el 28-XI-1178 en presència del rei Alfons II d'Aragó i I de Catalunya, i de la seva muller la reina Doña Sancha.

La Seu va ser dedicada des d'un principi, com hem dit, a Santa Maria sota l'advocació de l'Estrella.

És aquest el motiu pel qual el 18 de desembre s'anava commemorant cada any l'Aniversari de l'esdeveniment(48). No obstant, com a conseqüència precisament de la petició de socors que li va fer Cristòfol Colom, el Bisbe de Tortosa, Alfons d'Aragó (que després va ser Arquebisbe de Tarragona i Lloc-tinent de la Corona) ell i el Capítol varen acordar el 14-XII-1508 (dos anys després de la mort de Colom) "instituir la fiesta de la Santa Cinta para que se celebre a perpetuidad la segunda dominica de Octubre...", reconeixent amb aquesta actuació la vinculació de la Santa Maria de la Cinta invocada pel Gran Almirall, com la Santa Maria del Miracle ocorregut a Tortosa a finals del segle XII.

Pensem que aquest any 1508, d'exaltament de la Verge de la Cinta a Tortosa i la vinculació amb la gesta de Colom, podria ser aproximadament el que correspondria a la pintura titulada "La Santa María de Cristóbal Colón -Primera mitad del s.XVI" que trobem avui al Museu Lázaro Galdiano de Madrid (49), en què es representa l'Almirall agenollat als peus de Maria, la qual porta el Nen al braç esquerre i situat el grup a la dreta del riu, pareix enfront del Palau, ja que examinant una vista general de Tortosa de l'any 1563 del pintor Ant^e Vanden Wyngaerde (50), ens indica que la "Santa María de Colón" seria anterior.

I si se'ns permet, voldríem destacar que també la reina Isabel la Catòlica trobem que es reconeixia devota de Santa. Maria de la Cinta i li tenia una especial devoció; fruit sens dubte de les reiterades visites que tant ella com el seu marit varen fer a Tortosa: Don Ferran, abans, en un moment especial com fou l'any 1466, en plena Guerra Civil de Catalunya, en què Tortosa capitulà davant del Rei Joan II i a la Catedral, en presència del poble i del seu bisbe i Cardenal Ot de Montcada, i amb l'assistència del príncep Ferran, el Rei

prometé solemnement respectar tots els Privilegis i Costums de què gaudia Tortosa, aixecant Acta de l'esdeveniment el Notari Reial, Juan de Coloma, el mateix que l'any 1492 estendria les Capitulacions amb Cristòfol Colom, redactades amb un mateix estil català: "Plau al Sr. Rei" (51).

Posteriorment el 18 de desembre del 1495, aniversari del Miracle, els Reis Catòlics es troben a Tortosa: El 3 de gener confirmen el casament dels seus fills D. Juan, amb Margarita i Doña Joana amb Felipe el Hermoso, al poble veí d'Uldecona (52). El 18 del mateix mes (53) estableixen una Cédula Reial respecte a l'ordenació de la flota per a anar a portar la seva filla Doña Joana, a Flandes i, també a Tortosa, el mateix desembre es va presentar davant dels Reis, enviat pel Bisbe de Badajoz Don Juan de Fonseca, el capità de marina Vicente Yañez Pinzón, amb dues caravel·les: "El cual dicho capitán ha de ir con las dichas carabelas e gente de Tortosa, e se presentar ante el Rei e la Reina nuestros Señores, e de allí ir a servir do sus Altezas mandaren; y si por caso sus Altezas no estuvieran en Tortosa, ir a Barcelona y se presentar ante Casafranca, hacedor del tesoro Gabriel Sánchez, que allí está y hacer lo que les dijere que hagan" (54).

Tal com és conegut, les dues caravel·les amb Vicente Yañez Pinzón "e gente de Tortosa", havien d'anar a Amèrica. L'arribada de Cristòfol Colom del seu segon viatge l'1 de juny de 1496 va fer que aquest projectat viatge (55) no es portés a terme.

Hem trobat a la "Testamentaria de Isabel la Catòlica", que la Reina guardava a casa seva, com a objectes preuats:

- "Una tabla pequeña con la imagen de Nuestra Señora de la Cinta arriba con su manto morado y el Niño en los brazos que tiene dos puertas que se cierran en la una esta San Juan e en la otra San Pablo (56).

- "Cuatro cintas las dos de seda negra é oro hilado y las otras dos de seda blanca e oro hilado, que tienen todas cuatro 7 cabos de plata dorada, larguillos lisos" (57).

- "Una ruela de las de Tortosa".

- "El libro "Lámpara de Principes", de Abu Bakr "Al Turtusi" (58).

- El "Libro que han de mantener los "Caballeros de la Banda" esto es, los "Estatutos de la Orden fundada por Alfonso X el Sabio"(59) (als quals ens hem referit abans) i que tenim antecedents que la reina Catòlica

va mantenir en vigor mitjançant una Confraria Reial. Tal es dedueix de la butlla del Papa Adrià VI a què fa referència l'Emperador Carles V quan diu: "Sepades que en la nuestra Corte esta fecha e ordenada una Cofradia a vocación de la Santa Concepción de la Virgen Maria Ntra. Sra. Madre de Diós, que se instituyo e fundó en tiempos de los católicos reyes, nuestros Señores padres e aguelos que Santa gloria hayan; e nuestro muy Santo Padre Adriano VI, de felice recordación, por la Noticia que tuvo en el principio que en estos reinos residió, de la dicha Cofradia..." (60). (Recordem que el Papa Adriano VI havia estat abans Bisbe de Tortosa i sabia de primera mà tot allò relacionat amb el Miracle de Santa Maria de la Cinta).

Així es comprèn que la reina Isabel tingués en el seu poder "noventa e seis cintas...traidas cada una con dos cabos de oro liso..." i també "Dieciocho cabos de oro para cintas, esmaltados de colores...".

Al testament de Doña Isabel també llegim: "Item mando, que si la Capilla Real que yó he mandado hacer en la Iglesia Catedral, de Santa Maria de la O, de la ciudad de Granada, no estuviere hecha al tiempo de mi fallecimiento, mando que se haga de mis bienes, ó lo que de ella estuviere por acabar, según yó lo tengo ordenado y mandado" (Recordem que la Santa Maria de la O és la Verge en Cinta que exalta Cristòfol Colom i que commemora el 18 de desembre de 1492, data aniversari del Miracle de Tortosa).

No ens sorprèn trobar que la reina Doña Isabel, en un dels seus viatges a Tortosa, regalés a honor de Santa Maria de la Cinta, una peça de tela (61), pensem que per fer un vestit a la Mare de Déu.

La devoció a "Santa Maria tortosina", com li deia al Bisbe Pons de Mulnells (62), que va viure l'esdeveniment, la trobem en la visita que periòdicament efectuen a Tortosa, com hem vist, diferents reis de la Corona en la data aniversari del Miracle (63). Podríem fer relació dels noms, però entenem que no és aquí el lloc adient. No obstant, voldríem destacar la visita que va efectuar Felip II el 18 de desembre de 1585 (64) ja que en construir el Monestir de l'Escorial voldrà que l'Església, la Biblioteca i especialment el Panteó Reial estiguin replents del jaspí vermell de Santa Maria de la Cinta, que amb el seu color de vida i característiques especials proclami la reialesa del lloc i el seu origen sagrat. Recordem que a Santa Maria se la denomina "jaspis lapis

pretiosus" i també "pilar" i "columna": D'aquí que (segons jo penso) aquest jaspi de la Cinta, com a conseqüència del Miracle (tot i reconeixent que ja era sagrat en època Romana) s'estengué per les esglésies i catedrals del Regne d'Aragó (a Tortosa en primer lloc, on se situa amb tota la seva sumptuositat) i d'aquí per tots els Països Catalans i fora de les nostres fronteres, com la pròpia Roma, al Vaticà, per arribar fins i tot a llocs com ara les tombes dels frares-cavallers de l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem, a Malta, ó al mausoleu dels Medicis, a Florència, a l'Església de la "Santa Croce in Jerusalem" a la Capella dedicada a "Santa Maria in Cingulo".

Els llocs on hem trobat aquest "jaspi" demanen una monografia a part. Per acabar el tema, sols em permetré assenyalar aquí, a títol d'exemple, que a la Catedral que a finals del segle XII i principis del XIII aixecaren els Croats a l'antiga ciutat de Tartusa-Tortosa, a Síria, a honor de Santa Maria de la Cinta i que avui està convertida en Museu Nacional, hi trobem jaspi de Tortosa (65).

La Cinta de la Mare de Déu va desaparèixer, però, l'any 1953; es diu que se n'ha descobert un tros, que es trobava acompanyat d'un manuscrit i que estaven amagats en una església de la ciutat Síria d'Homs; la coneguda avui com "l'Església de la Cinta de la Verge" (65 bis) on està exposada a l'adoració del fidels (66).

També, que a l'Arc de Triomf que Alfons el Magnànim va fer erigir l'any 1452 (67) a l'entrada del "Castelnuovo", de Nàpols, hem pogut constatar que entre els marbres existents apareix el jaspi de Tortosa, que coneixent la devoció que tenia el Magnànim a Santa Maria de la Cinta, segons podem veure pel seu Llibre d'Hores (68), no ens estranya.

I que a l'església aixecada a Saragossa a honor de Santa Maria la del Pilar, la seva capella està tota ella plena del jaspi de la Cinta de Tortosa, inclòs el Pilar venerat, sobre el qual està la Mare de Déu: "El pilar de besar", que ens diu la tradició que va tocar Maria Santíssima.

De tot el que hem dit fins aquí, hem de deduir, que si el Gran Descobridor era devot de Santa Maria Cinta, és perquè la coneixia, i si la portava al cor, com hem vist, es lícit pensar que la seva devoció se li havia inculcat des de petit, la qual cosa ens porta a considerar que Cristòfol Colom havia d'haver estat a Tortosa i

en conseqüència haver de conèixer a fons la ciutat i el seu territori.

Aquest supòsit ens el confirma Colom quan, explorant l'Illa Hispaniola i des de dalt d'una muntanya que ell anomena **el Port**, contempla amb emoció l'extensa vega que es divisa als seus peus ("pensaron habían llegado a alguna región del paraíso" (70/71) on circula un riu "que los indios llaman Yaqui, **de tanta agua y tan poderoso, como Ebro por Tortosa**"(72)

"...Y por que pasando el rio Yaqui...luego estan sierras, debian guiar los indios que llevaba por el rio abajo, por que es todo llano, entre el rio y la sierra, obra de una legua y a veces media..."

"Domingo, pués, de mañana, 16 de Marzo, **subido al puerto**, de dónde tomaron a gozar de la graciosísima vista de la Vega **por que se parece desde aquel puerto mejor aún que del primero...**"(73).

El dia 7 de Juliol 1503 Don Cristobal Colón va escriure una carta als Reis, fent-los relació del quart viatge i entre altres coses, els diu: "**Parece que estas tierras están con Veragua como Tortosa con Fuenterrabia**"(74).

En un altre lloc el 14 de novembre de 1493, ens parla de l'Illa de Sant Joan Baptista i diu que hi ha com "unos **vergeles de naranjas o cidros, como los hay en Valencia ó en Barcelona...**", i jo afegeixo, o a Tortosa, ja que està situada al mig d'ambdues poblacions i sabem als segle XIV i XV era important productora de taronges. Així ho recull, entre altres, Carreras-Candi, destacant les festes que se celebraven al riu Ebre, en especial el joc de les taronjades o batalles de taronges, que algun cop, diu, van degenerar en vertadera batussa pel llançament de les taronges amb fona (75). També l'historiador local E. Bayerri (76) o F. Pastor, recull la visita a Tortosa de diversos Reis, com Pere el Cerimoniós, obsequiant-lo amb festes al riu i al joc de les taronjades.

En un altra carta que escriu l'Almirall als Reis el 6 de febrer de 1502, els diu: "El verano y el invierno los que andan continuo de Cádiz a Nápoles ya saben **cuando pasan por las costas de Catalunya**, según la sazón el viento que han da hallar en ellas..." i "**para estas navegaciones hay hombres señalados** que se han dado tanto a ello que conocen todos estos caminos y **qué temporales pueden esperar según la sazón**

del año en que fueren. Vulgarmente a estos tales llamamos pilotos..." (77).

Aquesta particularitat es dona de forma rellevant a la desembocadura de l'Ebre. La "sella" (com denominen els nadius a la acumulació de núvols que apareixen a sobre de la muntanya del Port, indica clarament als mariners experimentats el temps que farà en els pròxims dies. Com deia el pare Rodés, director de l'Observatori de l'Ebre el 1931 "el Delta del Ebro ofrece características especiales i marca muchas veces como una linea divisoria entre condiciones atmosféricas diversas" (78).

Quant al nom que es donava a Tortosa, al s.XV, a aquests mariners experimentats, era precisament el de "pilots".

I per no allargar més per avui, aquesta modesta comunicació, voldria sols fer referència a les gestions que sabem que va fer el fill petit de Colom, Fernando, indagant el possible lloc de naixença del seu pare. Ens diu que va estar a Gènova, però "que en sus investigaciones personales sobre el terreno no hallo traza de la familia de su padre ni en Génova ni en la región". També sabem que va estar a Tortosa. Escriu "Pásase Ebro por puente de barcos a par de Tortosa junto a los adarves" (79), el que ens demostra que té un coneixement de la ciutat però no ens ho assegura o sigui de "visu", i ens preguntem: Però va estar Fernando, personalment, a Tortosa? (80) i la resposta que ens donem es sí, ja que a un altre lloc Fernando ens diu: "Después buscando un vado para pasar aquel río, y tambien el río de oro que es mayor que el Ebro" (81), la qual cosa al nostre entendre significa que havia vist personalment el riu Ebre i per això pot establir fàcilment la comparació.

Resumim: Era Cristòfol Colom, català, fill de Tortosa?

La resposta que donem avui és de cautela, però pensem: És possible.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

1.- Luis ULLOA, "Xpo. FERENS COLOM", p.260

2.- Cristòfol DESPUIG, *Els Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, any 1557. Ed. a cura de Eulàlia Duran, Barcelona, 1991. p. 63.
(Sobre la influència de la parla castellana a Tortosa)

3.- Luis ULLOA, "Xpo. FERENS COLOM", p. 298

4.- Pere CATALÀ ROCA, *Entom de Cristòfol Colom, Un corsari anomenat Colom. Els primers missioners d'Amèrica foren catalans. Etc.* Un bon nombre de treballs d'aquest historiador en *Colom i el món català*, del Centre d'Estudis Colombins. Barcelona: Dalmau, 1993.

5.- Caius PARELLADA, *Colom venç Colombo i Cristòfol Colom i Catalunya: una relació indefugible.* Edició de l'autor. Barcelona, 1986.

6.- Nito VERDERA, *Cristòbal Colon catalano-parlante.*

7.-Josep M. ORTADÓ, *Catalunya, la nació descobridora d'Amèrica.*

8.- Joaquim ARENAS, *A la recerca d'una història amagada. Colom, Catalunya i la Descoberta.* Barcelona: La Llar del llibre, 1992.

9.-Josep M. CASTELLNOU, *Cristòfol Colom, català (com parlava Cristòfol Colom ?)* Barcelona: La Llar del llibre, 1989.

10.-Bartomeu COSTA AMIC, *El navegant-descobridor Colom era català.* Mèxic. D.F.:Costa-Amic Editores, S.A., 1991.

NOTA: Per actualitzar coneixements relacionats amb la possibilitat d'un Colom Català, veure el llibre *Colom i el món català* editat pel Centre d'Estudis Colombins. Barcelona: Dalmau, 1993. p. 631.

11.-Salvador de MADARIAGA *Vida del Muy Magnífico Señor Don Cristóbal Colón*, Buenos Aires: Ed. Sudamericana, 1959. p. 97-98.

12.-Jesús MASSIP, *Un quart de segle del Museu i Arxiu Municipal de Tortosa.* p. 62.

13.-Enrique BAYERRI, *Historia de Tortosa*, Tortosa: Impremta d'Algueró i Bages, 1948. Tom V p. 639 i ss.

14.-Sebastián de COVARRUBIAS, "Tesoro de la lengua castellana ó española" dins: *Puertos Españoles en la Historia* del C.E.H- de Obras Públicas i Urbanismo, 1994 p. 67.

15.- B. OLIVER, *Código de las Costumbres de Tortosa.* Madrid, 1876. Tomo IV p. 445.

16.- Enrique BAYERRI, *Historia de Tortosa*, Tom V cap. VI La Moneda.

17.-CENTRO E.H. DE OBRAS PÚBLICAS I URB., *Puertos españoles...* 1994, p. 228.

19.-Jesús MASSIP, *Reapertura de la Llotja de Tortosa* 23-2-80.

19bis.-Mario del TREPPO, *Els Mercaders Catalans i l'expansió de la Corona catalano-aragonesa*, Barcelona: Curial, 1976. p. 238 a 241.
 20.-M. GUAL CAMORENA, *Vocabulario del Comercio Medieval*, Barcelona: Albir, 1976. p.39.
 21.-El 18-XI-1476 per una R.C. estesa a la localitat de Toro, es va concedir a Lluís de Santàngel l'arrendament del peatge i lleuda de Tortosa(a) i el 28-XI-1481 a la vila de Sant Mateu, de la Diòcesi de Tortosa, es va atorgar al personatge el càrrec d'Escrivà de Ració (b).

Cristòfol Colom va escriure als seus dos amics Lluís de Santàngel i Gabriel Sánchez, la seva primera carta (pareix que en català)(c) anunciant-los el Descobriment. La mare de Gabriel Sánchez, era de Tortosa(d), i totes dues famílies, Santàngel i Sánchez, els pares eren jueus que es varen convertir al cristianisme quan la cèlebre "Disputa de Tortosa"(1413-1414)(e).

(a) M. SERRANO Y SANS, *Orígenes de la dominación española en América*. Madrid, 1918 p. CII.

(b) id. id.p.CIV.

(c) En el llibre anomenat ABECEDARIUM, existent a la Biblioteca Colombina, de Sevilla, que fou del fill de l'Almirall, Fernando, apareix registrada la "Carta de Colom" en què diu: "Letra enviada al escrivà de ració a 1493 en catalán". Carlos SANZ, *Bibliografía General de la Carta de Colón*. Madrid, 1958, p. 18.

(d) M. SERRANO Y SANZ id. p. CLIV

(e) YITZHAK BAES, *Historia de los Judíos en la España cristiana*, Ed. Altalena, 1981.p. 563.

22.-Francisco MARTORELL, *Historia de la antigua Híbera*, 1627 Cap.IX, p.51 ("De la Torre del Codoñol-cabe la Boca del rio Cenía-hasta el Coll de Balaguer, es costa del mar de Tortosa").

23.-Daniel FERNÁNDEZ DOMINGO, *Anales de Historia de Tortosa*. Barcelona: Curial, 1867, p. 299.

-R. CARRERAS VALLS, *Los catalanes Juan Cabot y Cristobal Colón*. R.A.H. Barcelona, 1931. p.111 " ... el célebre Almirante Bernardo de Vilamari, todos los historiadores sin excepción le han considerado nativo de Tortosa, Lo estimamos cierto".

-Federico PASTOR Y LLUIS, *Narraciones tortosinas*, 1901, p. 235.

-Mariano JOVER, Tortosa, *Testimonio Histórico*. Gráfico. Tortosa : Gráfica Dertosense, 1973., p. 64.

- Pascual MADDOZ, *Diccionario geográfico*. Barcelona : Curial, 1985. Vol. II, p.429.

24.-Rolando A. LAGUARDA, *La Ciencia Española en el Descubrimiento de América, Cuadernos Colombinos*, Valladolid, p. 84.

25.- id. id. p.85.

-José María LÓPEZ, *El arte de navegar en la España del Renacimiento*, 1986. Ed. Labor p. 34.

26.-Rolando A. LAGUARDA, id. p. 90.

-José M. LÓPEZ, id. p.127, diu que l'Almanach de Zacuto, que sabem que va utilitzar C. Colom a la Descoberta, porta unes notes escrites del propi Colom.

28.-7 de Gener de 1150: "Acta de possessió de la tercera part de l'illa de Tortosa, per a l'Església de Sant Llorenç que ja posseïa les dues terceres parts per donació del Comte Ramon Berenguer".

R.CARRERAS VALLS, *Catalunya descobridora d'Amèrica* -primera làmina després de l'index. Signa el document Guillermo de Columbi. Ho recull Daniel FERNÁNDEZ. *Anales de Historia de Tortosa*, 1867 p. 325.

29.-Entre l'any 1230 i 1231 Jaume I signà un Conveni amb Gènova, pel qual, a canvi de la tercera part que els corresponia per ajuda a la conquesta de Tortosa, els atorgà una sèrie d'exempcions i concessions a Mallorca, ja que aquesta illa era una escala important entre la república lligur, el Nord d'Àfrica i Espanya.

Jesús LALINDE, *La Corona de Aragón en el Mediterráneo medieval* (1229-1479) p. 207. (A Tortosa els genovesos continuaren gaudint d'exempcions fiscals).

30.-Enrique BAYERRI, *Colón tal cual fué*. Barcelona: Porter, 1960. p. 589.

31.- Antoni ROVIRA I VIRGILI. *Història de Catalunya*. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1978. Volum VII, pàg. 159.

32.- id. ref. 30

33.-"Echó suertes para enviar un romero a Santa Maria de la Cinta, que es una casa devota que está en la villa de Huelva y cayó la suerte sobre el Almirante como solía". FRAY BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, *Historia de las Indias*. BAE 1957, Tomo I, p. 225.

34.-Hernando COLÓN, *Historia del Almirante*, Madrid: L. Arranz, 1984. p. 148.

34 bis.-Enrique BAYERRI, *La Virgen de la Cinta, patrona de Tortosa*. Tortosa: Cooperativa Gráfica Dertosense, 1988, p. 26.

35.-I també abans, cunyat, ja que Jaume I havia estat casat amb una germana de Fernando III, Leonor de Castella, que va repudiar. Juan ATIENZA, *Crónica del Rey Conquistador*, 1976, p.188.

36.- "En el centro de Sevilla habia una calle de catalanes, con su carnicería, que deservocaba en la plaza de San Francisco".
 A. BALLESTEROS, *Alfonso X el Sabio*. p. 80-81.

- 37.-"L'any 1268 el rei Jaume I i Alfons X varen passar el Nadal a Toledo, d'on era arquebisbe el fill del Conqueridor Sanç". NADALA *Jaume I el Conqueridor*. Barcelona: Fundació Jaume I. pp. 42-43.
- 37 bis. -F. NAVARRETE *Espanoles en las cruzadas*. Madrid, 1986. p. 85.
- 38.-Ramon O'CALLAGHAN, *Anales de Tortosa* Tom III. p.194.
39. Bartolomé de las CASAS. *Historia de las Indias*. Biblioteca Ayacucho. Caracas. Venezuela, 1956.
- 39.1.- Victoria ALMUNI, *L'obra de la Seu de Tortosa*. (1345-1441) Col. Dertosa p. 78-100 Tom II p. 124-188.
- 39.2.- id. id. p.288.
- 39.3. -P. JORDI M. BOU I SIMÓ, "Salve Regina", *Catalunya Cristiana* 7-XII-1995. p. 23.
L'himne AVE MARIA STELLA, diversos historiadors l'atribueixen a Sant Bernat (a), prelat i religiós cistercenc català (1180-1243). Va estudiar a Lleida i ingressà al Monestir de Santes Creus, del qual va ser Prior perpetu i Bisbe de Vic. Va assistir amb Jaume I a la conquesta de València (b).
(a) Bonaventura BASSEGODA *Santa Maria de la Mar*. Barcelona, 1925. p. 25.
(b) Dic. E.A. Espasa Calpe, Madrid, 1957. Tom II. p. 42.
- 40.-Ramon O'CALLAGHAN, *Anales de Tortosa*, Tom Apèndice. Biblioteca Ebreca, 1994 p. 97.
- 41.- id. id. p.45.
-També FERNANDEZ DOMINGO. *Anales de Historia de Tortosa*. p. 310.
- 42.-Diego COLÓN: Compara un "humilladero"-R.A. Hª p. 94-95.
- 43.-"La villa de Huelva" p. 30.
- 44.-Julio IZQUIERDO. *Palos de la Frontera*. 1988 p. 139.
- 45.-José L. BARCELÓ, *Sumana Colombina*. 1990 p. 324.
- 46.-Diego GÓMEZ. *Monasterio de Santa Maria de la Rábida*, 1964, p. 43.
- 47.-Juan ATIENZA, *Crónica sin tiempo del Rey Conquistador*. Ajuntament de Montsó, 1976. p. 172.
- 48.-Enrique BAYERRI, *La Virgen de la Cinta*, Tortosa, 1988, p. 50-56.
- 49.-Luis ARRANZ, *Los viajes de Colón*, *Cuadernos de Historia*. Núm. 16 p. 5.
- 50.-*Ciudades del Siglo de Oro. Las vistas españolas de Antonio Vanden Wyngaerde*. Madrid: El Viso, 1986.
51. B. OLIVER, *Código de las Costumbres de Tortosa*. Tom I. p.163 i 406-414.
- 52.-Tarsicio AZCONA, "El príncipe Don Juan ...", *Cuadernos de Investigación Histórica*, F.U.E. 1983 p.219.
- 53.-Francisco PASTOR LLUIS, *Narraciones tortosinas*. p. 15.
- 54.-Antoni ROVIRA I VIRGILI. *Història de Catalunya* Tom VII. p.142-143.
- 55.-Vicente SIERRA, *Américo Vespucci*, Ed. Nacional, Madrid, 1968 p. 55 i 63: Real Cédula de 4.IV. 1496.
- 56.-Antonio de la TORRE, *Testamento de Isabel la Católica*. 1968. p. 64.
- 57.- id. id. p.64
-Mariano JOVER *La Santa Cinta de Tortosa* 1978 p.52, ("La Resinta de seda e als caps es feta a manera de trena de fil").
- 58.-Antonio de la TORRE, *Testamento de Isabel la Católica*.
- 59.- F.J. SÁNCHEZ CANTON, *Libros, Tapices y Cuadros que coleccionó Isabel la Católica*, C.S.I.C. MCML, p.30 i p.69-88.
- 60.-R. VARGAS UGARTE S.J., *Historia del culto a María*, Tomo I. p.117.
- 61.-Aurelio QUEROL. (Diari La Veu del Baix Ebre) 25. X. 91.
- 62.-Manuel BEGUER, *Llinatges tortosins*. Ed. Dertosa 1980, p.21-23-35. (El segell "rodó" actual del Capítol de la Seu de Tortosa, que ja trobem vigent al segle XIII, la nomena "Beatae Mariae Dertusensis".
- 63.-El Rei Martí l'Humà i la seva muller Doña Maria de Luna es troben a Tortosa el 18. XII. 1404 (AUREA L. JAVIERRE, *Maria de Luna, Reina de Aragón* C.S.I.C. Madrid, 1942. p.155). Així mateix el Rei Martí va passar el Nadal de l'any 1407 a Tortosa per anar a Barcelona l'11. I. 1408. (La Reina no hi és. havia mort el 29. XII. 1406) R. TÀSIS "Pere el Cerimoniós"- *Història de Catalunya* núm. 7 p. 225.
- 64.-Ramon O'CALLAGHAN. *Anales de Tortosa*. Tom I p.155, diu "Viaje hecho por Felipe II en 1585. Llegó el miércoles 18 de Diciembre, día de Nuestra Señora de la O".
- 65.-En Guillem de Jordà era al mateix temps Comte de Cerdanya i de Tortosa de Siria en aquell temps (a).

-Troblem que a l'antic convent de Sant Francesc de Tortosa, avui desaparegut, existia la Capella pròpia de Jordà, on "en un superb panteó" de jaspi(b) hi havia enterrat un Guillem de Jordà, Comanador de l'Orde de Sant Joan de l'Hospital (c).

-Encara que la Tortosa de Síria i l'Illa d'Aradús, es defensaren fins al 22. X. 1302, Jaume II va aconseguir del Soldà, l'any 1303, que fossin reobertes les esglésies cristianes(d) que persistiren així durant molts d'anys i que encara avui en resten algunes d'obertes als fidels, com ara la d'Homs.

(a) Pierre VILAR. *Història de Catalunya*. Barcelona: Ed. 62, 1992. Tom IV, p. 66.

(b) El jaspi de Tortosa es el que utilitzaven generalment els Comanadors i molts frares cavallers de l'Orde de l'Hospital, segons podem veure, encara avui, a les seves tombes existents a l'Illa de Malta.

(c) Ramon MIRAVALL, *Necròpolis, sepultures i inhumacions a Tortosa*. Tortosa: Dertosa, 1986. p.111-112.

(d) Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Història de Catalunya*, Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1977. Vol. V, p. 595.

65 bis.-Jean HUREAU, *La Syrie aujourd'hui*. p.143, 196-197.

-GUIDES HACHETTE, *En Syrie*. 1984. p.121.

66.- La ciutat d'Homs, de més de 130.000 habitants, compta amb una nombrosa minoria cristiana, de ritu grec- ortodox.

67.-Jaume VICENS VIVES, *Història de Catalunya*. "Els Trastàmars". Barcelona: Teide. Vol. VIII. p. 111.

68.-ARS HISPANIAE, *Historia Universal del Arte Hispánico* Vol. XVIII, Madrid: Plus Ultra, 1962. Vol. XVIII. p. 173.

69.-Bartolomé de las CASAS, *Historia de las Indias* BAE- 1957, Tom I. p. 257.

70.-Un autor àrab del segle XII diu que a Tortosa hi havia una de les quatre portes del Paradís ("Manuscrito Misceláneo 774 de la Biblioteca Nacional de París" ... p. 250.

71.-Bartolomé de las CASAS, *Historia de las Indias* BAE- 1957 Tom II. p. 258 i 353.

72.- id. id. Tom II. p. 258.

73.- id. id. Tom II. p. 260.

74.- id. id. Tom I. p. 56.

-Consuelo VARELA, *Cristóbal Colón. Textos y Documentos*. Madrid: Alianza Editorial, 1982. p.294.

75.-CARRERAS CANDI, *La navegació al riu Ebre*.

Ed. Amics de l'Ebre, 1993. p.183.

76.-Enrique BAYERRI, *Historia de Tortosa*. Tortosa: Impremta d'Algueró i Bages. 1960. Tom VIII, p. 404 (Diu que al mes de febrer de 1358 trobem que al riu Ebre es va fer la taronjada o sigui: una batalla de taronges al riu.

77.-Consuelo VARELA, *Cristóbal Colón. Textos y Documentos*. Madrid: Alianza Editorial, 1982. p. 281.

78.-Enrique BAYERRI, *Historia de Tortosa*. Tortosa: Impremta Moderna d'Algueró i Bages, 1934. Tom II. p. 624.

79.-Fernando COLÓN, *Descripción y Cosmografía de España*. 1988. Tom I. p. 8.

80.-Enrique BAYERRI, *Historia de Tortosa*. Tortosa: Impremta d'Algueró i Bages, 1960. Tom VIII. p. 269.

81.-Hernando COLÓN, *Historia del Almirante* Madrid: Luis Arranz, 1984. p. 179.

Nous documents inédits sobre els Colom de Barcelona-Cardona Francesc Albardané

Aquest any 1995 ha estat un any abundós en troballes referents a la família Colom, dita de Barcelona, que molts dels socis del Centre d'Estudis Colombins relacionem directament o indirecta amb l'almirall Cristòfol Colom. Si els fruits han estat tan importants no és degut a l'atzar, sinó a la col.laboració en la recerca històrica del Sr. Joan Grimal i Bonany, historiador becat pel Centre per dur a terme tasques d'investigació en els arxius de Barcelona. Tant per la seva professionalitat en els camps de la paleografia i coneixements històrics de la baixa edat mitjana, com pel seu profund coneixement dels fons existents als arxius de casa nostra, el Sr. Joan Grimal ens ha demostrat a bastament el seu gran valer, que, abellit amb una gran bonhomia personal i paciència amb qui subscriu, ens obliga a retre-li el nostre més sincer agraïment i felicitació. Sense la seva eficaçíssima col.laboració res del que exposarem a continuació no hagués pogut sortir a la llum.

Els Colom de Barcelona - Cardona

Després d'aquestes darreres investigacions, haurem de referir-nos a la família Colom que estudiem i que tants personatges importants

va donar a Catalunya durant el segle XV, com els Colom de Barcelona-Cardona o Cardona-Barcelona. Aquesta és una novetat molt important, ja que, gràcies als nous documents apareguts, podem afirmar, amb tot el rigor científic, que els Colom de la Barcelona del Segle XV són descendents de la família Colom de Cardona del segle XIV emparentada amb la família Llobet de Cardona i relacionada amb la casa vescomtal i després comtal de Cardona.

Aquesta trajectòria d'una família forastera a Barcelona, que després de la meitat del segle XIV, es va instal·lant progressivament a la nostra ciutat es dona en altres famílies com els Ros, els Llobet i Cessavasses, també de Cardona, i que varen emparentar amb la família Colom al segle XV. Sigui pels efectes de la pesta del 1348 i anys successius, o per la crisi econòmica que afectà el Bages i altres comarques interiors durant la segona meitat del segle XIV, el transvassament d'habitants de regions de la Catalunya interior cap a Barcelona sembla una realitat incontestable.

Pels documents trobats, i que comentarem a continuació, comprovem que els Colom de Cardona estaven relacionats amb la casa comtal, tant a nivell econòmic com social. Volem recordar que la Casa de Terroja o Torroja va quedar englobada dins el tronc de la Casa de Cardona a principis del segle XIII. Per aquest motiu, l'origen cardoní de la família Colom que estudiem, ens acosta cap a uns seus orígens geogràfics més propers a les terres catalanes de ponent, el Bages, l'Urgell i la Segarra, fet que complaurà una part dels nostres consocis del Centre d'Estudis Colombins, que cerquen els orígens de Colom per aquelles terres.

No podem oblidar el fet del casament d'una néta del gran almirall, Doña Maria Colón amb l'almirall d'Aragó, que era de la família dels comtes-ducs de Cardona, per qui hi vulgui trobar conseqüències de lligams i de relacions anteriors entre les dues famílies.

El llibre de "Deu i Deig" de Jaume Colom (1400-1404), dipositat dins dels fons d'extravagants de l'Arxiu Capítular de Barcelona, ja ens va donar unes pistes molt clares de l'estreta relació de la família Colom de Barcelona amb la Casa de Cardona i amb la dita vila, tot i que no ens permetia fer cap hipòtesi sobre un possible origen cardoní de la família, ja que cap investigador anterior, amb l'excepció de Mossèn Bach i Riu, no s'havia fixat en l'existència d'aquesta família a Cardona.

La troballa del testament de Jacme Colom ens va confirmar que, com a mínim, una germana de Guillem Colom, menor, Francesca o Francina, vivia a Cardona i estava casada amb Berenguer Llobet. Altres deixes del testament de Jaume Colom indicaven uns lligams indefugibles amb Cardona, que varem considerar que calia investigar.

Durant una campanya estiuenca de recerca en els fons de la Batllia de Cardona que són dispositats a tres arxius diferents de la ciutat de Barcelona (Biblioteca de l'Universitat de Barcelona, Biblioteca de Catalunya i Arxiu de la Corona d'Aragó), varem descobrir l'existència d'una família Colom a Cardona des de principis del segle XIV. No sabem si el seu origen pogués ser anterior per manca de documents més antics. Entre altres personatges varem trobar Pere Colom, Guillem Colom (major i menor), Berenguer Colom, Joan Colom i Francesc Colom conjuntament amb referències a algunes de les seves esposes, Sibilla de Torrelles entre d'altres.

Gran importància hem de donar a tots els documents referents a la família Llobet que també varem trobar, ja que ha estat a través dels vincles dels Colom amb aquesta família que podem demostrar que els Colom de Barcelona són els descendents dels Colom de Cardona. Si confrontem les dates del document del 5 de febrer del 1362, en el qual els germans Guillem i Joan Colom, fills de Guillem i madona Sibilla de Cardona, augmenten el dot de la seva germana Francesca Colom amb 2.500 sous de Barcelona, muller de Berenguer Llobet de Cardona, amb els testaments de Guillem i del seu fill Jaume Colom, ciutadans de Barcelona, podem comprovar l'entroncament de les dues famílies que en realitat són una de sola i única.

Molt suggestiva als estudiosos colombins serà la relació d'una família Boeyll (Boíl) amb la família Llobet, estretament vinculada amb la família Colom. No volem fer cap afirmació sense fonament i, per tant, ens abstenim d'establir una connexió entre aquests Boeyll i Fra Bernat Boíl, company de Colom en el seu segon viatge, però cal tenir present aquesta dada, per si algun dia s'esbrinés la vila natal del company de Colom. Hem trobat molts més documents que el regestat que parlen de la família Boeyll de Cardona. L'aparició de membres d'una família Cabot en documents de Cardona, plaurà a més d'un dels nostres consocis.

Finalment, i per reblar les nostres afirmacions

de l'origen cardoní dels Colom de Barcelona, donem la transcripció feta per Joan Grimal i Bonany de dos documents de l'Arxiu Parroquial de Sant Miquel de Cardona, que ens ha cedit amablement l'historiador cardoní Andreu Galera, un dels quals documenta el benefici fet per Guillem Colom, menor, a l'església de Sant Miquel i que va donar lloc a finals del segle XV a un plet amb els descendents dels seus hereus.

A continuació donem una relació dels documents trobats amb els seus registres en els diferents arxius en què es troben els fons de la Batllia de Cardona i en altres fons arxivístics.

Biblioteca Universitària de Barcelona - Secció de Reserva

Manuscrit 1523.

MANUAL DE NOTARI/ LIBER DE PROPIETATIBUS : 2 Febrer 1342 - 8 de Febrer del 1344. (datació a través del foli 2v.)

1 d'Agost del 1342, Cardona. foli 4v.

Pere Colom, habitador Cardone, Pere de Lleida, Pere Cirera i Romeu "Taravi", de la mateixa vila, reben de mans del Batlle de Cardona la quantitat de 28 lliures que havien deixat al noble Hugonet, vescompte de la dita vila i fill de Beatriu, que aquest els havia manllevat per fer compres diverses i havia reconegut el seu deute amb ells en un document previ.

1 de Setembre del 1342, Cardona. foli 28r.

Pere Colom, de la vila de Cardona, reconeix haver rebut 20 sous de Guillem des Dim, de la parròquia de Peguerols. Guillem té i posseeix el mas de la Tapia de la dita parròquia. Aquests diners Pere Colom els va entregar a Ramón Balcob i a Jaume de Casagualda, batlles de Naves, per raó del mas de Guillem des Dim. 5 d'octubre del 1342, Cardona. foli 45v.

Pere Colom de Cardona arranja uns negocis pendents amb Sibília, vídua de Bernat de Fonich, ara casada amb Johan Ça Garriga del terme de Matamargo. Aquests negocis restaven pendents i tenien relació amb el primer marit de Sibília.

11 d'octubre del 1342, Cardona. foli 56v.

Francesc d'Aguilar de la vila de Cardona, reconeix haver rebut la quantitat de 675 sous que li era deguda i consignada en un document debitori datat el dia 1 de novembre de 1342. D'entre els que li paguen el deute trobem a Guillem Jaume Cabot, fill de Pericó Cabot de la parròquia de Santa Ma d'Aguilar.

Manuscrit 1530

Llibre de Testaments del Notari i Prevere B. Gibert

7 de desembre del 1387 - 10 de desembre del 1397.

17 de març del 1394, Cardona, foli 137 r - 138v.

Berenguer Llobet, mercader de la vila de Cardona atorga testament. Tria com a marmessors i executors de les seves últimes voluntats la seva muller Francesca (Colom), Joan Llobet, mercader i ciutadà de Barcelona, fill seu, i Pere des Corp, draper de Cardona, gendre seu.

Deixa per la seva ànima ect a l'església de Sant Miquel de Cardona, a l'altar de la Capella de Bernat Domènec, el seu confesor, al rector de la dita església i als vicaris, per al manteniment de la lluminària de Santa Maria, els altars de l'església, les capelles i en general per altres causes pies habituals 400 sous dels que també s'haurà de pagar la seva sepultura i les novenes.

Als confreres del Sant Esperit i Santa Maria 10 sous, també a l'hospital dels pobres de la vila de Cardona 20 sous dels que s'hauran de fer llençols per a tots els pobres del dit hostatge.

A l'obra de l'Església de Sant Miquel tota aquella fusta que demanin per valor de 30 sous.

Als germans del Carmel menor 50 sous per celebrar misses per lloar Déu omnipotent.

Als marmessors 20 sous a banda dels 400 que hauran d'emprar en les causes pies esmentades.

Dels altres béns nomena hereus universals els infrascrits.

Francesca, la seva muller, haurà de pagar 25 lliures dels béns dels hereus a aquelles persones per ell injuriades. També vol que els seus hereus donin i paguin el benefici i

presbiterat que el discret Jaume Llobet va instituir a la Capella de Sant Domènec, altar de l'església de Sant Miquel, 10 lliures de Barcelona.

Deixa a Joanet i Gemonico, néts seus i fills legítims de Joan Llobet, 100 sous.

Deixa a Cília Llobet, filla seva legítima i natural, muller de Pere des Corp, 50 sous a banda dels que li va donar en època de noces.

Deixa a Gemonico, nét seu, fill de Cília i Pere 50 sous.

A Gabriel Llobet, fill seu, per una VIII part de l'heretat, 2.000 sous en moneda en tern, havent de ser proveït en les seves necessitats de l'heretat paterna fins que compleixi els vint anys.

Reconeix a Francesca el seu dot i esposalles. "Item dimito dominan uxorem meam dominam et potentem" l'usdefruit dels seus béns, tots els vestits i joies que li va fer fer i donar amb la clàusula que cap persona no pugui qüestionar ni posar traves al predit usdefruit.

Tots els altres béns els deixa a Joan Llobet fill i hereu únic i general sempre que s'atengui i observi tots els llegats i disposicions.

(En cas que Joan (el gran) morís i no arribés a l'edat adulta es substitueix per Gabriel, l'altre fill mascle (el menor), si no l'heretat passaria a la seva filla Cília (la mitjana).

Designa com a tutors i curadors del seu fill petit Gabriel i de la seva muller Francesca, Guillem Colom (germà de Francesca i oncle de tots els fills) i el seu primogènit i hereu Joan Llobet. (En especial han de tenir cura de l'administració dels béns de Gabriel Llobet).

Testimonis: diversos, destaca Pere d'Om, menor.

Manuscrit 1533

Aquest manuscrit conté dos quaderns que corresponen a dos protocols diferents. Potser es recatalogarà i la part que té més interès per nosaltres rebrà una nova numeració. Del foli 1 al 22 correspon al Protocol de 15 de maig del 1368 al 13 de novembre del 1393. Hi ha quatre escriptures soltes entre els folis 30v-31v. Del foli 33r al final correspon al protocol de 21 d'octubre del 1361 a 19 de març del 1362 on al foli 80v (si es manté el relligat actual; si es separés aquest segon

protocol, la data seria la mateixa i la foliació seria 46v-47r.) hi trobem el document següent (donem un ampli registre -traducció del document llatí):

5 de febrer del 1362

"Nosaltres Joan i Guillem Colom, fills dels difunts Guillem Colom i madona Sibil·la, la seva muller, tots de la vila de Cardona. Atenent i considerant el matrimoni fet entre Berenguer Llobet, mercader, i Francesca Colom, germana nostra. Sabedors que la dita Francesca no tenia prou dot per ésser maridada segons el seu i el nostre estat o condició, nosaltres, els seus germans, fem donació de la suma que ascendeix a 2.500 sous de Barcelona dels béns i drets que ens pertanyen i que foren dels nostres pares.

Vós Pere Gibert, consanguini nostre, vas acceptar de donar a Francesca en dot amb el dit marit seu aquesta quantitat amb el nostre coneixement i consentiment a l'edat jo el dit Joan de 16 anys i jo el dit Guillem "quatordecim et amplius". Ambdós fan el jurament que aquest instrument públic és valedor i durador i que la donació que fan és "puram" i irrevocable entre els vius".

Signen Pere Gibert, Bernat Gibert i Guillem des Corp "de parentela nostra cum hoc presenti".

Testimonis: Ramon Corretja, sagristà de Cardona i Guillem i Francesc Vinyoles, germans.

Si a l'any 1362 Guillem Colom, el futur banquer tenia 14 anys, podem establir l'any exacte del seu naixement al 1348. El seu germà Joan Colom, amb 16 anys a l'any 1362, veiem que va néixer l'any 1346 i era l'hereu. Ambdós nats a Cardona.

**Biblioteca de Catalunya - Secció de Reserva / Arxiu
Fons Notarial de la Batllia de Cardona**

Volum 8534/B XX1,2. Manual Notarial 30 gener 1341 - 4 juliol 1341.

25 de maig del 1341, Cardona. foli 173v.

Guillem Colom de la vila de Cardona reconeix que se li ha satisfet plenament un deute de 2.532 sous. Tot i que al present document l'altre atorgant principal és Berenguer de Jorba, Miles, fill del difunt Ramon de Jorba, el deute no només fou contret per ell, sinó també per Bernat Na Nicolaua de "Corano", Ramon

de Peça Redona "i per molts altres homes del terme del Castell d'Ardenell"(sic al doc. llatí). Tots ells es comprometien en un document de debitori, datat el 23 de març de l'any 1339 i atorgat davant el notari públic de Cardona B. de Sant Gervasi, a satisfer la quantitat esmentada.

Els pagaments foren fets a terminis per persones i circumstàncies diverses. Guillem Colom va rebre, doncs, diners de mans del següents ciutadans de Cardona: Francesc d'Altarriba, Berenguer Vidal, Berenguer de Prat, fill del difunt Bernat de Prat, Ramón Marc, també de Geroni Porcer, collidor de les rendes de la noble Beatriu, vescomtessa de Cardona, a qui Berenguer de Jorba havia venut un cavall que fou comprat (ad opus nobilis Hugonis) a necessitat del noble Hug, i en lloc de pagar-se a Berenguer, venedor del cavall, Guillem Colom reclama el seu preu, atès el deute que hi ha entre ambdós.

Bernat de Nicolaua, un dels qui va contreure el deute, també va aportar 432 sous el 16 d'abril de 1341. El Regent de la Batllia de Cardona, Berenguer de Vilar, també va pagar a Guillem una quantitat en nom de Berenguer de Jorba.

En cap moment es dona o s'esmenta la raó (venda/censal/préstec/negoci) sota la qual Berenguer de Jorba i els altres van contreure l'obligació de pagar aquesta quantitat. Tot i que aquest document fa referència a Guillem Colom, major (1320? -1380?), ciutadà de Cardona, ja veiem que es dedicava a fer préstecs a més a més de les seves activitats com a mercader. Malgrat que no hem trobat cap document que l'identifiqui com a "campesor", nosaltres considerem que va exercir tant com a canviador que com a mercader.

Volum 8610/B XXXVII 12. Fragment de Manual a. 1375

26 de gener del 1375, Cardona. foli 32r.

Reconeixement de deute. Berenguer d'Altarriba, habitant a la vila de Cardona, reconeix que Guillem Colom, ciutadà i banquer de Barcelona, en aquells moments absent de Cardona, va pagar en el seu lloc i nom la quantitat de 4.180 sous a Romeu de Blasco de Condominie Cardonae. Aquesta quantitat Berenguer es compromet a tornar-la a Guillem amb el present instrument debitori en que es reconeixen els fets esmentats i el subsegüent deute a Guillem. El termini de devolució es fixa al mes de desembre de l'any

en curs.

Aquest Guillem Colom tant pot ser el major com el menor, tot i que ens inclinem a pensar que es tracta del darrer, que ja estava instal·lat a Barcelona, mentre que el seu germà gran Joan Colom deuria seguir els negocis familiars amb el seu pare a Cardona.

Volum 8537 / B XXII 3. Quadern de la Cort de la Batllia

El present volum és un fragment del Quadern de la Cort de la Batllia. Del contingut veiem que es recull l'homenatge – segons les Consuetuds i els Usatges – i el jurament que feien diversos ciutadans de la vila als funcionaris regents de la Batllia (Batlles) en diverses cerimònies que s'efectuaven davant notari i es consignaven en aquest tipus de protocol.

Les cerimònies eren col·lectives i s'efectuaven en festes i dades assenyalades. D'altres tenien un caràcter privat quan es ratificava el jurament i s'efectuaven a casa dels que feien l'homenatge.

Síntesi dels anys i llinatges vinculats amb els estudis colomins:

1342: Pere Colom
____ Guillem Colom
Bernat, fill de Benet Llobet
Francesc Llobet
Bort Llobet
Arnau Ros
Jacme Ros
Pere Llobet
Bernat, fill de Francesc Llobet

1343: Pere Colom
____ Guillem Colom
Berenguer Colom

1344: Pere Colom
____ Berenguer Colom
(Guillem Colom ja no apareix).

Volum 8589/ B XXXXIII 3. FRAGMENT DE MANUAL a 1361-62

18 d'abril de 1361-62, Cardona. foli 14 v.

Romeu Boeyll, de la vila de Cardona, procurador de Ramón Francesc Calaf, lloga una vinya d'aquest durant cinc anys a Berenguer de Barri de la mateixa vila sota un seguit de condicions i censos.

8 de maig del 1361-62, Cardona. Foli 24v.
Francesc Colom de la vila de Cardona, hereu de l'intestat Jacmet de Pala, difunt, reconeix que ha rebut de Ramon Gibert, tractador dels béns vacants del dit Jacme de Pala, la quantitat de 80 sous que li pertocaven de la part de l'herència d'aquest per raó de Margarida Colom, germana de Francesc i muller del difunt Jaume.

Testimonis: Nicolau Pelisà i Bernat Groch.

L'existència de diferents membres de la família Colom de Cardona que porten el nom de Francesc o Francesca, ens lliga directament amb Francesc Colom, canonge de la Seu de Barcelona i Ardiaca del Vallès.

Volum 8593 / B XXXIV 1. Fragments de Manual 1363 - 1364.

30 de maig del 1363, Cardona.
Renúncia de Marmessoria.

Romeu Boeyll, fill del difunt Jaume Boeyll, atenent que el meu pare el dit Jaume en el seu últim testament en el qual em va nomenar marmessor junt al meu germà Pere Boeyll (declara) que no puc intercedir ni actuar a la present marmessoria, per tant, renuncio a la mateixa amb el present instrument.

Testimonis : Jaume Gros i Romeu Dolius de Cardona.

Tot seguit segueix el nomenament d'un nou marmessor per executar el testament de Jaume Boeyll, Bernat de Sant Gervasi. D'aquest nou nomenament coneixem les clàusules del testament i els possibles motius de la renúncia de Romeu.

Romeu i Pere Boeyll, que el seu pare va triar com a marmessors, tenien encomanada la funció de vendre tots els béns del testador i distribuir-los entre els pobres, ja que aquest va nomenar hereus universals tots els pobres homes de Crist en un testament atorgat el 17 de juliol de l'any 1358 davant el notari públic de Cardona Felip Bach.

20 de desembre del 1363, Cardona.

Pere Ponç d'Anfesta i Francesc Colom d'Anfesta, lloc de la parròquia de Calonge arriben a un acord sobre unes robes i objectes que han de tornar al lloctinent oficial de Cardona abans de la festa de la Pasqua de Resurrecció.

24 de desembre del 1363, Cardona.

"Sobre la qüestió entre Romeu Boeyll d'una part i Berenguer Llobet de l'altre, referent als capítols matrimonials fets entre el dit Romeu i Margalida "nepote" de Berenguer Llobet. S'estableix com a àrbitre a Pere Gibert i ambdues parts disputants es comprometen a respectar i acceptar llurs dictàmens "super omni questionem et alterationem que inter eos esset ratione capitulorum predictorum".

Volem aclarir que el terme llatí "nepote" tant pot voler dir nebot com nét. Normalment als documents notariais es precisa amb les fórmules "nepote sive nebot/nepote sive nét". En aquest cas no es fa el matís, però podem aventurar que Margalida era neboda de Berenguer Llobet, marit de Francesca Colom, ja que donat que hem trobat la dotació de Joan i Guillem Colom pel dot de la seva germana Francesca Colom l'any 1362 és poc probable que Berenguer Llobet tot just un any després ja fos avi. Amb aquests capítols matrimonials sobre el que es disputa podem establir un vincle de parentiu dels Llobet-Colom amb els Boeyll.

Arxiu Parroquial de Sant Miquel i Sant Vicenç de Cardona (Apsmv)

A continuació donem la transcripció d'un document que fou fet en pública forma tal i com figurava als llibres de l'escribania a petició de Joan Conill, sagristà del "monistir" de Sant Vicenç, en el seu nom i en el d'altres canonges del monestir el 9 d'agost de l'any 1484.

14 d'abril del 1421. Cardona. Pergamí 430 Fons de Sant Miquel:

Jaume Colom, ciutadà de Barcelona, compleix una de les últimes voluntats expressades al testament del seu difunt pare, Guillem Colom, i es compromet a pagar anualment a través d'una censal mort la pensió anual de 6 lliures barceloneses. Aquest numerari serà fruïdor per al monestir de Sant Vicenç del Castell de Cardona, per l'abat, canonges, preveres del cenobi i aquells preveres de Sant Miquel sempre que satisfacin cada una de les clàusules contingudes a les disposicions del llegat testamentari abans del decurs de sis mesos després del seu ordenament.

Jaume, com és comú en aquest tipus de contractes, obliga la seva persona i béns sota jurament per satisfer aquest pagament i, si aquest no es fa tal i com s'estipula, els clergues tenen dret a nomenar un procurador

especial que actuï en el seu nom i exigir la quantitat.

Actuen com a testimonis: Pere Gibert, Joan Llobet, Romeu de Fornells i Joan de Pi, tots de la vila de Cardona.

Dóna fe del document: Joan Nogueres, de la vila de Cervera, habitant de Cardona i notari públic de tot el Principat de Catalunya, regent de l'escribania pública de la dita vila de Cardona pel venerable Pere Tàrrega, vicari, notari públic de la mateixa.

A continuació afegim la transcripció/regest del segon document facilitat per l'historiador cardoní Sr. Andreu Galera:

***Pergami n. 728 Fons Sant Vicens.
1350 (..) Idus Septembre. Cardona.***

Ramon d'Om i Pere Ces Torres, de la vila de Cardona, marmessors subrogats (imposats) pel venerable Berenguer Mercer, oficial de la dita vila, procedeixen a l'encant públic a efectuar durant tres dies i venen troços de terra i vinyes tant en cens emfitèutic com en franc alou a Pere Ça Forta. Tots aquests béns són de Pere Colom, que al seu testament atorgat amb data d'11 de juliol del 1348, va instituir hereus universals, per remei de la seva ànima, els pobres en Crist.

La finalitat era convertir totes les propietats en diners comptants. Per la venda del tros de terra i la vinya esmentada reben 90 sous de Barcelona. Testimonis: Jaume Gros, Guillem Cervera, Francesc Cardona i Francesc Colom, fill del difunt Pere Colom, que aprova i signa la venda essent major de 14 anys i menor de vint i cinc, renunciant als drets de protecció que li ofereix la minoria d'edat.

També signa Jaume de Creu, preceptor del Monestir de Sant Vicens de Cardona, que posseeix el domini eminent de les terres que Pere tenia en emfiteusi, conforme ha cobrat el lluïisme i el dret de fadiga pel traspàs de dominis útils.

Els Protocols "perduts" del Notari Gabriel Canyelles

Ricard Carreras i Valls comentava en un article publicat a la revista "La Notaria" del 1932, que tot i conèixer les dates en què varen testar Guillem i Jaume Colom de Barcelona (pare i fill), li era impossible localitzar aquests testaments, perquè els lligals no es trobaven

dins els fons de l'Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona, del qual ell era el director i conservador.

D'ençà dels anys trenta ha millorat considerablement el coneixement general de la localització dels lligalls de protocols notarials i actualment no és cap secret que en el Fons Notarial de l'Arxiu Capitular de Barcelona hi ha un gran nombre de lligalls del notari del segle XV, Gabriel Canyelles. L'investigadora Maria Jesús Torres i Ferrer, dins d'un treball encara inèdit, ens assabenta que els protocols particulars de Gabriel Canyelles es troben a la Seu de Barcelona per raó que fou nomenat Notari de la Catedral, encarregant-se-li protocols propis (pel Capítol) per on havia de passar l'administració de la Caritat i Aniversaris, pel qual s'arribà a acordar de pagar-li una renda anual de 100 sous l'any 1412 ("Liber Camisae, sive Resolutionem Capitulum", 1343-1497, F.85.).

Amb les dades facilitades en l'esmentat article de Ricard Carreras i Valls i coneixent certa tendència favorable de la família Colom de Barcelona-Cardona envers aquest notari, el nostre col.laborador, Sr. Joan Grimal i Bonany, va començar la tasca del continuat buidatge d'aquests lligalls notarials. La seva tasca ha estat recompensada per la troballa dels següents documents, que considerem que eren inèdits fins al present i dels quals destaquem els següents:

- Testament de GUILLEM COLOM de l'any 1419.
- Fragment de les últimes voluntats de CATERINA MIQUEL, vídua de FRANCESC BERTRAN, noble senyor del Castell de Gelida, del 1434
- Testament d'ELIONOR COLOM, muller de Joan Lluís de Gualbes, filla de JAUME COLOM i CATERINA BERTRAN, del 1441.

També han sortit a la llum unes últimes voluntats de CATERINA BERTRAN, fetes abans i després de la mort del seu espòs, Jaume Colom, i successivament corregides en dates diferents. En aquest cas no estem davant d'un testament inèdit, ja que disposàvem del seu darrer testament registrat pel notari Pere Pasqual en el seu Primer Llibre de Testaments (1454-1482), F.68R-69V (AHPB). De tota manera, el fet de tenir dos testaments d'una mateixa persona amb més de trenta anys de diferència, és un fet força singular i que ens dóna llum, no solament de la longevitat de la testadora, sinó de diferents esdeveniments i òbits dins de la seva família.

Sense voler caure en criteris subjectius, ja que tots aquests documents són del màxim interès per als estudiosos colomins, volem destacar entre ells el testament de Guillem Colom, canviador i fundador de la Taula de Canvi de Barcelona. Gràcies a les darreres investigacions, que han donat els excel·lents resultats que ara us oferim, sabem que va néixer a Cardona l'any 1348 i que va morir a Barcelona el 13 d'agost del 1419 en la seva casa del carrer de Banys Vells, propera a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Germà segon d'una família de mercaders de Cardona de certa categoria social, va baixar a Barcelona per exercir de canviador, banquer, i aconseguí fer-se amb una autèntica fortuna personal, tot promocionant la seva família als primers rengles de les famílies patrícies locals. Actualment Guillem Colom seria considerat un autèntic "self-made-man" triomfador.

El seu testament el podem considerar modèlic i ens rebla el seu origen cardoní. A part d'ampliar-nos el seu ventall familiar, tant a Cardona com a Barcelona, volem fixar-nos en un petit article del seu testament com són les deixes que fa a l'obra de la Torre de les Medes i a l'obra de la Torre de Sant Gregori. Quins lligams tenia Guillem Colom amb aquelles comarques gironines? Volem recordar que, de la torre de les Medes, en fou comanador un Joan de Casanova i que els Margarit varen ser els senyors de Sant Gregori. Ja hi havia una relació d'algun tipus entre els Colom i els Margarit abans que Joan Bertran es casés amb Constança de Margarit molt després de la mort de Guillem Colom? De moment no podem contestar cap d'aquestes preguntes, però ens esperonen a continuar indagant aspectes encara desconeguts d'aquest gran personatge.

També sorprendrà els nostres consocis que Guillem Colom parli dels seus senyals o armes per ésser brodats en un pali per l'altar major de l'Església dels Dominics. Quines armes podia ostentar el fill del mercader Guillem Colom de Cardona i Sibillà de Torrelles? Les armes dels Torrelles en una versió dimidada?

El testament de Guillem Colom posa en relleu, un cop més, l'existència de la classe social dels esclaus a casa nostra, amb el seu corresponent comerç. Finalment volem remarcar el fet que Guillem Colom era propietari d'una "Torre", de la qual desconeixem la situació geogràfica. Podria ser aquella Torre Coloma prop de Gelida al Penedès? Es referia a alguna finca de Badalona que va acabar en mans del seu nét

Francesc Colom? Vet aquí un nou camp d'investigació per als nostres consocis.

Del testament de Caterina Miquel ens assabentem que era una dama del gran patriciat gironí procedent de Palau Sator, al Baix Empordà. Els Miquel, amb els Sampsó, Margarit i Sacosta, entre d'altres famílies nobles i patrícies, seran grans protagonistes de la futura guerra civil de Catalunya a les terres gironines. Ens preguntem si és casual l'entroncament dels Miquel amb els Bertran amb la contrapartida de l'entroncament dels Bertran amb els Margarit de Castell d'Empordà. També hem vist l'interès de Guillem Colom per les torres de les Medes i de Sant Gregori. Caldria fer una recerca més aclaridora sobre els lligams dels Bertran i els Colom amb les comarques gironines, ja que segurament podrem comprendre millor el fet que Francesc Colom, canonge de la Seu de Barcelona i nét de la Caterina Miquel, sigui promocionat a una canongia de la seu de Girona i a l'Ardiaconat de la Selva.

El testament d'Elionor Colom no aporta grans novetats al quadre genealògic que tenim d'aquesta família. Volem destacar, però, la presència de Domina Joana, muller de Riambau de Corbera, entre els beneficiats en aquest testament. Aquesta cita ens recorda el lligam familiar dels Bertran amb els Corbera, senyors del Castell del Far. Aquest punt ens és molt suggestiu als colombistes catalans, ja que va ser un membre d'aquesta família, Lluís o Ramón Lluís de Corbera, l'autor de l'epigrama final de la publicació de la Carta de Colom a Roma (en llatí) i que es va traduir a molts idiomes.

Arxiu Capitular de Barcelona (A.C.B.). Fons Notarial

Testament de Guillem Colom

Gabriel Canyelles/Volum 361.

Primer Liber Testamentorum, Codicillorum et Donacionum Cause Mortis. 18 desembre 1399 - 9 desembre 1424.

7 d'agost del 1419, Barcelona. Folis 64v-67v.

(Nota: El document és signat a la data esmentada i el testador ho fa des de la seva cambra a la casa propera a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona al "Vico Baneorum Veterum", carrer dels Banys Vells (foli 67v). El dia 13 d'agost del 1419, sis dies després, Guillem moria i el testament era publicat. En fou requerida una còpia en pública forma pel seu fill Jaume, tal i com es consigna al marge

lateral esquerre del foli 64v.)

Guillem Colom, ciutadà de Barcelona, en plena possessió de les seves facultats mentals fa i ordena testament. Tria com a marmessors i executors de les seves últimes voluntats Madona Constança, muller seva; Madona Francesca, vídua de Berenguer Llobet i germana seva; al venerable Joan Colom, germà seu; Joan de Junyent, major de dies; Jaume Colom, fill seu; i el discret Francesc Loral, prevere beneficiat a la seu de Barcelona. Primer vol que dels seus béns siguin pagats tots els deutes i greuges que pugui arribar a tenir al moment de la mort sense que aquests siguin defugits amb cap voluntat de malícia.

Vol que el seu cos sigui sepultat a la Capella de Sant Ramon, a l'Església Monestir dels Germans Predicadors de Barcelona, tot assumint l'hàbit del dofinics amb el que vol ésser enterrat, fet pel que fa una rogació especial al prior del convent-monestir predit per la concessió de l'hàbit. L'hauràn de portar dotze germans del dit convent a la sepultura, quatre germans més portaran brandons (torxes de cera), a tots ells els donarà 2 sous. Sobre el seu cos haurà d'ésser posat un tros de pany negre gros.

Deixa a tots els que demanin almoïna el dia de la seva sepultura 3 diners pagadors pels marmessors.

Encarrega als marmessors un pali per a l'altar major de l'Església del Monestir dels Predicadors que ha d'ésser fet abans d'un any del dia del seu óbit i sepultura. Al pali amb el seu frontal de pany daurat imperial hi ha d'haver tres senyals, el primer el nom de Jesús, situat al centre, i als costats els seus senyals o les armes.

Deixa a la Mensa del dit convent, per pietat, 200 sous. Per remei de la seva ànima, la dels seus pares i de tots els fidels difunts, institueix a l'altar de la dita Capella de Sant Ramon la celebració perpetua i quotidiana d'una missa. Per caritat i per la celebració d'aquestes misses emet un censal mort (institueix un benefici) amb una pensió anual de 18 lliures barceloneses. D'aquest censal, en tindrà l'instrument el prior del convent monestir i sempre que es compleixi amb l'obligació de les misses esmentades els hereus en pagaran la renda.

Deixa a la Mensa del Monestir de Santa Maria del Carmel, de la ciutat de Barcelona, per pietat i amb la voluntat que resin per ell, 100

sous. Del mateix mode a la Mensa del Convent dels Frares Menors 25 sous. A la Mensa del Convent del Monestir de les Eremites de Sant Agustí 25 sous. A l'Obra de la Seu de Barcelona 25 sous i a l'obra dels altars de les altres esglésies de Barcelona 20 sous.

A l'Església de Santa Maria del Mar, per dret de parroquiatge, 10 sous i al seu plat dels pobres 50 sous. També deixa als pobres de l'Hospital de la Santa Creu, de la ciutat de Barcelona, 50 lliures barceloneses, distribuïdores a coneixement dels seus hereus.

A l'Obra de la Torre de Les Medes llega 100 sous i per l'Obra de la Torre de Sant Gregori 50 sous.

Al Monestir del castell de Sant Vicenç de Cardona (crea un benefici amb un censal mort vid. supra perg. 430 regestat en planes anteriors). També deixa a la Església de Sant Vicens de Cardona vestimentes sacerdotals, dues "dalmatichas" per dos diaques i sotsdiaques i dues altres per dos escolars que porten els canelobres. Hauran d'ésser fetes de bon fustany negre a notícia dels marmessors i amb la finalitat que es facin servir als oficis de difunts. Per a l'Església de Sant Miquel de Cardona també designa disposicions similars (4 vestidures).

Al religiós Antoni Riera, prior de la casa de Santa Maria de Natxaret, de la ciutat de Barcelona, confessor seu 50 sous. Al religiós germà Gabriel Lloberes i al germà Bernat Lloberes del convent del Monestir dels frares predicadors 50 sous.

Ítem deixa a madona Francesca, muller del dit difunt Berenguer Llobet de la vila de Cardona, germana seva, a banda del llegat de la marmessoria 500 sous.

A Madona Cilia, muller de Pere des Corb de la dita vila, neboda seva, 500 sous.

A Pere des Corb, marit de Cília, 100 sous.

Deixa a Pere Gibert, de la vila de Cardona, 1.000 sous barcelonesos que els ha de rebre i computar per tot allò que es deu a la nostra (la del testador) taula de canvi, tant al seu nom (el del testador), com a nom de Jaume Colom, com al del difunt Jaume Puig de l' Huc.

Deixa a Bartomeu Vinyoles, de la mateixa vila (Cardona) 500 sous de Barcelona i el redimeix de tot allò que li degué per qualsevol raó. Als

fills de l'anterior, Joan i Auda (noia) Vinyoles, 100 sous per cada un.

A Pere Voltet de la vila de Cardona, 100 sous i a tots els seus fills i als fills dels seus fills (nèts) 50 sous.

A Andreu Voltet, de Cardona, 100 sous, i als seus fills i als fills dels seus fills 50 sous.

A Pere Garrigosa, "ipsius ville", 50 sous i als fills i als fills dels seus fills 25 sous.

A la muller d'en Cirera, filla de Bernat Safortesa de Cardona, 100 sous i als seus fills i als fills dels seus fills 25 sous.

A la muller de Berenguer des Lor, mercader i ciutadà de Barcelona, 100 sous.

Ítem a Marquesia, muller de Berengó des llor 50 sous i als seus fills i als fills dels seus fills 25 sous.

A la filla de Berenguer Sa Codina, difunt, ciutadà el seu marit de la vila de Tàrraga, 50 sous i als seus fills i als fills dels seus fills 25 sous.

A Joan Llobet i Guillem Llobet, fills del venerable Johan Llobet, nebot meu 100 sous.

També deixa a la seva parentela (se suposa que el testador fa referència als Llobet de Cardona) a notícia i coneixement de la seva germana, Francesca Colom, 10 sous.

Deixa al venerable Johan Colom, germà seu, a banda del llegat de la marmessoria, durant tot el temps de la seva vida una renda de 25 lliures de pensió anual que provenen dels censals morts que rep de la Universitat de Mallorca. Si no es reben les pensions, la renda haurà d'ésser pagadora pels hereus del patrimoni del finat.

També prohibeix als seus successors que exigeixin a Joan les 90 lliures que aquest li deu, consignat el deute en un albarà que va escriure de pròpia mà.

Als marmessors, per raó de la marmessoria, els deixa 100 sous.

A Caterina, la seva nora, muller de Jaume Colom, fill seu, 500 sous.

A Madona Saureta, muller del dit Joan Colom, germà seu, 100 sous.

A Madona Constança, néta seva, muller de

Gaspar des Pers i filla de Joan Ses Avaces i de Joaneta Colom, difunta, 25 lliures.

Als altres fills i filles de Joan Ses Avasses i de la finada Joaneta Colom (filla del testador) 5.000 sous de Barcelona. Fa aquest llegat als seus nèts sota la condició que no se li faci cap demanda a l'hereu dels seus béns per raó de la legítima que na Joaneta "filla mea dicebat sibi competere in bonis meis".

També deixa a Joan Ses Avasses 50 sous i a Gaspar de Pers 25 sous i a cada un dels seus fills i filles 50 sous.

Deixa a Francesc Loral, a banda del llegat de la marmessoria, 500 sous i al discret Guillem Ramón Neral, prevere, 10 lliures.

Deixa a Arnau Guamir, mercader, 10 lliures i vol que l'Arnau Guamir sigui el venedor pel seu hereu de les "mee mercature sive de la mercaderia de casa" i per aquesta feina vol que rebi un percentatge d'un 1 per centenar.

Deixa a Pere Maries, mercader, 100 sous. També al venerable Joan Çelina, soci de Jaume Colom, el seu fill, 100 sous.

Deixa a en Lop, escuder del seu fill, 20 sous.

També deixa al discret Guillem Andreu, notari de Barcelona, 50 sous.

A Pere de Térmens, que viu amb el testador, una gramalla, una caputxa de pany negre gros i 100 sous a banda de la seva soldada que li sia deguda al temps del seu òbit.

També vol que Joan Negre, esclau seu, que serveix a la seva torre, se li concedeixi la llibertat en un termini de cinc anys. Confirma a Constança, la seva muller, les seves esposalles i dot de 10.000 sous de Barcelona. Vol que els rebi en diners comptants i sota les condicions infraescrites li deixa 5.000 sous en caràcter de donació que augmenten la quantitat aportada a les esposalles. També li deixa tots els seus vestits i joies; i durant tota la seva vida l'usdefruit que s'esmenta a continuació i un cop finit l'usdefruit tot ha de revertir al seu hereu.

L'usdefruit es compon d'una pensió o renda anual de 1.000 sous d'un censal mort que Guillem rebia de la Universitat de Balaguer per les dates de la Pentacosta. Si hi ha cap problema amb la percepció de la renda vol que la seva muller rebi la quantitat dels béns patrimonials de l'hereu de la part que pertoca sobre unes rendes de lloguer de la casa menor, situada al costat de la seva casa o

alberg major.

Li concedeix a Constança els serveis de dues serves o esclaves, és a dir, Maria "pus jova" (la més jove) i dona Margarita, junt als serveis d'una altra esclava seva (del testador) anomenada Llúcia. Un cop acabat el dit usdefruit de la seva dona vol que Llúcia sigui lliure i declarada alforra, amb la impossibilitat que madona Constança, la seva muller, la pugui vendre durant l'usdefruit.

A Constança tampoc se li podran prendre els seus béns mobles que hi ha a 11 cofres i els que es detallen als folis 66v-67r i tots aquells que ja li eren propis i no pas del testador.

Tots els altres béns els deixa "dimitto et concedo" a Jaume Colom, fill seu, perquè en faci amb la seva voluntat el que li sembli lliurement, instituint-lo hereu universal. Jaume, però, haurà de complir les clàusules següents: donar al seu fill Guillem, nét del testador, 100.000 sous al temps de les seves noces. També l'hospici (casa) major en què el testador habitava, quan Guillem arribi a l'edat de la pubertat i compleixi les voluntats de son pare. Si no és així, l'hospici major i 90.000 sous seran repartits entre els altres hereus de Jaume.

També vol que Joanet, fill de Jaume, i nét de Guillem, o qualsevol dels altres fills de Jaume que sigui prevere, rebi tots els censos i morabatins que el testador percep de la Parròquia de Santa Maria, església de Santa Maria de Badalona, durant tota la vida d'aquest nét. Després del seu òbit (el del nét) els censos hauran de tornar a l'heretat del seu fill i dels seus successors.

També vol que Jaume doni a tots els seus fills, tant els nats com el no nats, 50 lliures.

Aquesta és la seva última voluntat.

Testament de Caterina Miquel vídua de Francesc Bertran

Gabriel Canyelles / Testaments 1433-39 / 1440-48 / s. d. / Capsa. Volum 368.

15 de desembre de l'any 1434. SL.
(Dates prèvies ratllades, 25 de juny del 1428, 3 d'agost del 1431 i 17 de maig del 1434.

Suposem que corresponen a les primeres redaccions del testament, modificat succesivament; cal assenyalar, però, que ja era vídua l'any de la primera redacció, el 25 de juny del 1428).

Fragment de les últimes voluntats de Caterina Miquel, vídua de Francesc Bertran, noble senyor del Castell de Gelida, filla de l'honorable Bernat Miquel, senyor del Castell de Palau Sator i de Madona Caterina, ambdós difunts. (Caterina Miquel era sogra de Jaume Colom, mare de Caterina Bertran i Miquel, muller d'aquest últim).

Tria com a marmessors i executors de les seves últimes voluntats l'honorable i religiós germà Nicolau Guiliç, de l'orde dels frares menors i professor de les sagrades escriptures; Gabriel (interlineat) i Narcís Miquel, germans de la finada; Jaume Colom i Pere des Torrents (gendres), ciutadans de Barcelona; Antoni Bertran, militem, i Francesc Bertran, canonge de Barcelona, fills seus; i el discret prevere Bartolomeu Bols, beneficiat a l'església de Santa Maria de la Mar.

Vol ésser sepultada al monestir de framenors de la ciutat de Barcelona a la capella de Sant Miquel "in carnerio ubi ossa dicti quondam viri mei requiescant" al vas de la sepultura on reposen les restes del seu difunt espòs.

Si la seva mort succeeix a Girona, vol ésser soterrada a la Capella de Sant Gabriel, a l'Església Monestir de Framenors de la mateixa ciutat de Girona. Aquesta sepultura vol que sigui feta a notícia dels seus marmessors.

Vol que el seu cos sigui embolcallat amb l'hàbit de Sant Francesc, fa una petició (et ceterada al document) al guardià del monestir a tal efecte. Vol també que el seu cos sigui soterrat "talis qualis pro uno fratre dicti monasterii". Tal i com es farien les honres funeràries per un fratre del monestir, amb l'excepció que a l'església dels frares menors de Girona, si es soterrada allà, es faci una missa en honor a la Verge Maria amb tota solemnitat.

Destina, per la seva ànima i la sepultura i els llegats sotaescrits, 5.000 sous de Barcelona.

Els marmessors han de vendre, 2 morabatins que té en franc alou al preu de 100 florins d'or d'Aragó per una commemoració anual al dia de tots els difunts. 10 sous en robes a posar sobre el "tumulum" on el seu cos sigui soterrat i en el pagament i lloguer de 4 brandons (torxes de cera). La resta dels dos morabatins seran lliurats pels marmessors als frares menors del lloc on es produeixi l'òbit.

Deixa 10 sous per als pobres captius que el dia del seu òbit estiguin a la cúria del

Castellnou, i si no n'hi havia, que siguin per als pobres captius a la vicaria de Barcelona (aquest ítem es troba ratllat).

Per candeles que cremaran al monestir de Framenors de Barcelona pel Sagrat Cor de Jesucrist 10 sous.

Pels frares que la duran a la sepultura i els que portaran les torxes o brandons, per cada un, mig florí, i pel convent "dicti moasterii ubi corpus meum sepeliet per pietancia" 12 florins d'or d'Aragó.

Vol que es facin hàbits nous per als frares que els tinguin vells (d'aquell monestir on sigui soterrada).

Per almoina 5 florins d'or d'Aragó per als pobres hostatjats al monestir el dia de l'òbit. (Aquests 5 florins s'han de deduir de la quantitat que té dipositada a la confraria de Sant Nicolau).

Deixa al convent de les germanes de Santa Clara de Vilafranca del Penedès, amb la finalitat que resin per ella, 4 florins d'or d'Aragó.

A l'obra de la Seu de Barcelona, 5 sous.

A l'Hospital de la Santa Creu, 5 sous.

Al "bacino" destinat a la redempció de captius, 11 sous. (Ací captius no es refereix als convicts o malfactors, sinó a aquelles persones capturades a terres estrangeres o segrestades, que eren retingudes com a hostatges a canvi del pagament d'un rescat).

Al convent de les Penitents, 11 sous.

Al convent del Monestir de Santa Maria de la Mercè dels Captius, 5 sous.

Al convent del Monestir de Santa Clara de Barcelona, 5 sous.

Vol que es distribueixin entre els pobres del terme del castell de Gelida a notícia del Batlle del Castell, 3 florins.

També per a la celebració de 50 misses a l'església on sigui sepultada (celebracions seguides i continuades des del dia del seu enterrament) la quantitat susdita deixada a dita confraria.

A la Confraria de Sant Nicolau, 5 sous.

Al prevere Joan Sabater, 2 florins.

A Francesc Joan, prevere beneficiat a l'església del Pi, 10 sous.

Al germà Vilardebò, conventual dels Framenors de Barcelona, 11 sous.

Al discret prevere Bartomeu de Bols perquè ori a Déu per ella, 3 florins.

Al mestre Nicolau Guiliç, 10 florins d'or d'Aragó.

A l'església de Santa Maria del Mar (ratllat) per dret de parroquiatge, 5 sous.

A cada un dels marmessors, a banda dels altres llegats que hi ha al present testament, 40 sous.

A Francesca (Bertran i Miquel) filla seva, muller de Jofre d'Ortigue, 100 sous i "la copa la qual ma donà lo dit Jofre d'Ortigue" (sic al document llatí) (tot el llegat ratllat).

A Violant Sampsona, filla seva, muller de Ramon Sampsó, menor de dies, 100 sous.

A Angelina, filla seva, muller de Pere des Torrents, 100 sous "e lo drap d'una vànova ja cosida".

A Elionor, filla seva, muller de Ramon d'Ortaffa, 100 sous.

Ítem a Domine Caterine, uxor venerabile Jacobi Colom, primigenia meva, 100 sous.

A Violant, muller d'Antoni Bertran, milites, fill de la testadora, i a Madona Joana (aquesta última ratllada) muller de Pere Bertran, nores seves, 100 sous.

A cada un dels germans de la testadora, 100 sous.

A Pere de Casacuberta, prevere, 30 sous.

A Saurina, 30 sous, l cot l i un mantell dels seus.

A Margarida que fou serva de na Vinyes de Girona, 11 sous.

A cada un del néts i nétes de la testadora, 20 sous.

A cada un dels nebots i nebodes, fills de Gabriel Miquel, germà de la testadora, 20 sous.

A Pere Miquel, nebot seu, senyor de Palau

Sator, 100 sous.

Per a Antoni Bertran, militi, fill seu, 100 sous que li va donar en vida.

Per a Francesc Bertran, 100 sous.

A Pere Bertran, 100 sous i aprova la donació de 20.000 sous de la forma i mode consignada al document que va signar la testadora. (Tot aquest ítem ratllat).

"Ítem volo que lo millor mantell meu e la millor cota i gonella meus donin a Jacmeta qui sta ab mi". Deixa una cota i un altre mantell seus, a Maria, que també "esta amb ella".

Una cota i un altre mantell a na Osseta, que fou dida de Francesc Bertran, fill seu (tot l'ítem ratllat).

Una gonella, a sor Joana de la Terça Regla, la qual està al pla de frares menors.

Vol que tots els seus vels siguin lliurats a Angelina, filla de la testadora i muller de Pere Des Torrents.

Deixa en llibertat els esclaus llegats pel seu marit: Marià el sard, Joan Vacit lo bord, Johan lo turch i Etorgi. (Ítem ratllat).

Una cota i un mantell a Madona Bartomeua, mare del Frare Marçot dels frares menors.

Ítem un altre gonella a Sor Maria de la Terça Regla.

Nomena el seu fill Jaume Bertran hereu universal de tots els altres béns seus singulars i universals haguts i havedors. Si l'hereu mor sense deixar cap fill mascle procreat de legítim i carnal matrimoni el substitueix per Angelina, muller de Pere des Torrents, i Violant, muller de Ramon Sampsó. (Violant ocupa el lloc de Francesca Bertran, muller de Jaume d'Ortigueu en aquesta substitució, ja que era una substitució en què es repartia l'heretat en dues parts iguals i trobem el nom de Francesca ratllat i del de Violant afegit al final).

No hi ha escatol, car es tracta d'un testament fragmentari modificat en diverses dates, malgrat tot, es conserven totes les disposicions i voluntats de la finada.

Testament d'Elionor Colom i Bertran

Gabriel Canyelles / Caixa 1340-1348. 2 Folis r/v.

12 de juny del 1441.

Últimes voluntats d'Elionor Colom, muller de Joan Lluís de Gualbes, ciutadà de Barcelona, filla de l'honorable Jaume Colom, difunt i de Madona Caterina, muller de l'anterior, encara viva, ambdós ciutadans de Barcelona.

Tria com a marmessors i executors del seu testament el seu espòs Joan Lluís de Gualbes: Madona Caterina (Bertran), mare seva, a l'honorable Guillem Colom, el seu germà, i Isabel (Colom), germana seva, muller de Joan de Barberà.

Primer vol que siguin pagats tots els deutes i injúries que es reclamin a través d'instruments (instrumenta aut alia legitima documenta).

Tria ésser sepultada a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, al túmul dels Gualbes. Vol que per la sepultura es facin 16 gramalles amb caputxes de pany de llana blanca per als beneficiats de la dita església a notícia dels marmessors. Dels 16 pobres que la portaran a la sepultura, 12 portaran el seu cos i 4 torxes de cera (brandons). A cada un dels dits pobres se'ls pagaran 2 sous pel seu treball i una gramalla i caputxa del pany predit.

Deixa 2 diners per als pobres que el dia de la seva sepultura vagin a demanar caritat.

Vol que el dia de la seva sepultura se celebri per a la seva ànima, a l'Església de Santa Maria de la Mar, misses de Sanct Amador i de Sanct Gregori amb la caritat adequada.

A la Confraria de Sant Nicolau, d'ón és confratessa, 10 sous.

Ítem a la Mensa del Monestir de Fra Menors, per pietància, 20 sous.

A cada convent de religiosos i religioses de Barcelona, 5 sous.

Al convent del Mont de Santa Maria de Jesús, per amor de Déu, 10 sous.

Al baci dels de la redempció de captius, 20 sous.

A l'obra de la Seu, 10 sous.

A cada una de les esglésies parroquials de Barcelona, 5 sous.

Al baci dels pobres vergonyants de l'església de Santa Maria del Mar, 5 sous.

A la mateixa església, per dret de Parroquiatge, 5 sous.

Al bací dels pobres vergonyants de les altres esglésies parroquials, 2 sous.

A l'hospital de la Santa Creu, 10 sous.

A la Casa dels Malalts de la dita ciutat, 5 sous.

Als presos de Barcelona, 5 sous.

Al seu espòs Joan Lluís de Gualbes, 50 Lliures.

A Caterina, sogra seva, 30 Lliures.

A Isabel, la seva germana, muller del venerable Joan de Barberà, 10 lliures.

A l'honorable Guillem Colom, germà seu, 100 sous.

A l'honorable Francesc Colom, canonge de la seu de Barcelona, 10 lliures.

A Joan i Lluís Colom, germans seus, 50 sous.

A la venerable Dona Joana, muller de Riambau de Corbera, 20 sous.

A Caterina, muller de Jaume Vicens, milites, 20 sous.

A Margarida, muller de Tomas Pujades, uns altres 20 sous.

A l'honorable Jaume de Gualbes, cunyat seu, 20 sous.

A la germana Isabel de Gualbes, del monestir de Santa Clara de Barcelona, cunyada seva, 20 sous.

A cada un dels marmessors, per les càrregues de la marmessoria, 40 sous.

També deixa a Antoni Pere (de Gualbes i Colom) fill comú seu i del seu espòs, per dret d'institució, la legítima que li pertoca dels seus béns.

Deixa a Jaume, fill comú seu i del seu espòs, si fos consagrat en les sagrades ordres, la disposició que el seu hereu doni anualment durant la vida de Jaume la quantitat de 20 lliures, si patrimonialment no és possible, 10 lliures.

A Caterina, filla seva comuna amb el seu espòs "in auxilium maritandi", 25.000 sous de Barcelona. Hi ha una clàusula que li deixa

10.000 sous perquè en disposi lliurement i la resta reverteixi al patrimoni de la testadora.

Tots els altres béns seus els deixa a Miquel, fill seu comú i del seu espòs a l'edat de dos anys i mig (vel circa) més o menys, instituint-lo el seu hereu universal.

Si el dit Miquel, fill i hereu seu, moria sense descendència a l'edat de la pubertat, el substitueix per Jaume, fill seu, si no fos prevener consagrat en les sagrades ordres.

Si Jaume no tingués fills o fos prevener, el substitueix pel seu fill Antoni Pere.

Si Antoni Pere morís de qualsevol mode, sense fills legítims, el substitueix per la seva filla Caterina. Si Caterina es trobés a la mateixa situació de morir sense descendència durant la pubertat, la substitueix per Caterina Bertran, mare de la testadora durant la seva vida i a la seva mort l'heretat passaria als hereus i successors del seu pare Jaume Colom (difunt) i de la predita Caterina. (La redacció ja indica que Caterina Bertran és d'edat avançada).

Aquesta és la seva última voluntat.

Testimonis: Pere de Palau (canonge i preceptor de l'Església de Barcelona), Pere Des Torrents, ciutadà de Barcelona i Miquel de Vilagroya, donzell domiciliat a la dita ciutat.

Desembre del 1995

Text: *Francesc Albardané*

Transcripcions i registres: *Joan Grimal*

Bibliografia

Medinaceli y Colón. La otra alternativa al Descubrimiento.

per Sánchez González, Antonio.

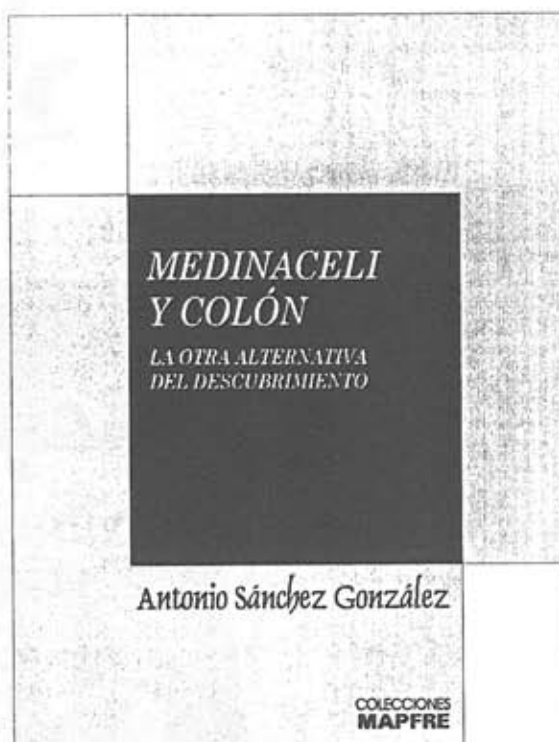
Ed. Mapfre. Madrid, 1995.

Colom va veure com Enrique de Guzmán, duc de Medina Sidonia, refusava fer-se amb el seu projecte en 1490. Esdeven aquest any moments foscos i de desengany per al futur almirall, el qual cercava constantment suport per a la seva empresa. Amb tot i això, en la primavera del mateix any trobarà un ajut inestimable i decidit en la figura de don Luis de la Cerva, duc de Medina Sidonia, el qual hauria pogut arribar a ser el descobridor del viatge del Descubrimient del Nou Món, si els Reis Catòlics, lliures ja del problema bèl·lic amb el rei de Granada, no haguessin volgut ser ells els protagonistes de la gran efemèrides de la història moderna.

El cert és que la figura de Luços de la Cerva ha quedat relegada en els llibres d'història fins als dies que som. Igualment, com ell mateix, la seva actuació al llarg del període de gestació de la gran epopeia.

L'obra d'Antonio Sánchez col·loca al lloc que li correspon la iniciativa del "Duc-rei", en treu llums abundosos i informació abundosa, damunt dels anys esmerçats en les tasques de preparació del viatge. I ho fa fonamentant el seu estudi en una extraordinària aportació bibliogràfica i arxivística.

F.G.M.

Escut d'armes de la Casa de Medinaceli